



SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

SCHOPENHAUER'DA ÖLÜM VE ÖLÜMSÜZLÜK

Yüksek Lisans Tezi

Nazlı OKUR AKDENİZ

Sivas
Ocak 2020

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

SCHOPENHAUER'DA ÖLÜM VE ÖLÜMSÜZLÜK

Yüksek Lisans Tezi

Nazlı OKUR AKDENİZ

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah PAKOĞLU

Sivas
Ocak 2020

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Tezin Başlığı : Schopenhauer'da Ölüm ve Ölümsüzlük
Savunma Tarihi : 10.12.2019
Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Pakoğlu

Unvanı - Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı : Doç. Dr. Rıza Bakış

Üye : Doç. Dr. Cenan Kuvancı

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Pakoğlu

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Nazlı Okur Akdeniz tarafından hazırlanan Schopenhauer'da Ölüm ve Ölümsüzlük başlıklı tez, kabul edilmiştir./...../.....

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

09./01./2020

Nazlı OKUR AKDENİZ



ÖN SÖZ

Felsefe geleneği içinde önemli bir yere sahip olan; insan, özgürlük ve ölüm konularını Arthur Schopenhauer'ın, kendi felsefesi içinde farklı bakış açısıyla ele alması, bu konuyu seçmemizin nedenidir.

Arthur Schopenhauer'da 'Ölüm ve Ölümsüzlük' adlı çalışmamızda, Schopenhauer'ın insana, hayata, ölüme ve ölümsüzlüğe bakışını kötümserlik öğretisi çerçevesinde ele almaya çalıştık. Bu çalışmamız giriş bölümü hariç iki bölümden oluşmaktadır. Bir filozofun bir konudaki düşüncesini, öğretilerini anlayabilmek için öncelikli olarak onun yaşadığı dönemin koşullarından ve genel felsefi görüşlerinden yola çıkmak gerekir. Bu sebeple tezimizin birinci bölümünde filozofumuzun etik ve karamsarlık öğretisini, hayatın anlamını ve dine bakışını temelden anlamaya çalıştık. İkinci bölümde ise, esas konumuz olan ölüm ve ölümsüzlük düşüncesine giden yolda, dünyanın bir ıstıraplar dünyası oluşundan hareketle, var olmanın beyhudeliği, intihar, ölümün anlamı ve ölümsüzlük konuları üzerinde durup, Schopenhauer'ın ölüm ve ölümsüzlüğe ilişkin genel düşüncelerini açıklamaya çalıştık.

Bu çalışma süreci boyunca desteğini esirgemeyen, karşılaştığım tüm sorunlarda bana moral verip, çözüm önerilerini sunan, beni her zaman motive eden değerli hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi Abdullah PAKOĞLU'na her zaman teşekkürü borç bilirim. Her daim verdikleri moral, motivasyon ve destek için kıymetli hocalarım Doç. Dr. Hasan ÖZALP ve Dr. Öğr. Üyesi Asiye AYKIT'a ,desteğini hiç esirgemeyen, sürekli beni teşvik eden eşim Fatih AKDENİZ'e, oğlum Erdem AKDENİZ'e ve destekleriyle bu süreçte yanımda olan değerli annem, babam ve kardeşlerime teşekkür etmek isterim.

Nazlı OKUR AKDENİZ

Sivas, 2020

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
GİRİŞ	1
Schopenhauer Felsefesine Genel Bakış.....	3
Schopenhauer'ın Öğretisi ve Budizmle İlişkisi.....	6
Pesimizm ve Schopenhauer'da Etik Kötümsercilik	8
Pesimizm.....	8
Schopenhauer'da Etik Kötümsercilik.....	10
BİRİNCİ BÖLÜM	15
1. SCHOPENHAUER'DA HAYATIN ANLAMI VE DİN	15
1.1. İnsan Doğası	15
1.1.1. Karakter	15
1.1.2. Özgür İrade ve İnsan.....	16
1.1.3. Yaşama İsteği.....	17
1.1.4. Yaşama İsteği Karşısında Özgürlük	18
1.2. Hayatın Anlamı	19
1.2.1. Yaşama İradesinin Tasdiki ve İnkarı	20
1.2.2. Hayatın Boşluğu Öğretisi	21
1.2.3. Uçucu veya Aldatıcı Bir Şey Olarak Mutluluk.....	22
1.3. Hayat ve Din Üzerine	22
İKİNCİ BÖLÜM	27
2. SCHOPENHAUER'DA ÖLÜM ve SONRASI	27
2.1. Hayatın Acılarından Ölümüne Bakış	27
2.1.1. Var Olmanın Beyhudeliği.....	29
2.1.2. Gerçek Varlığımızın Ölüm Tarafından Yok Edilemezliği	30
2.1.3. İntihar.....	31
2.2. Ölümün Anlamı.....	33
2.2.1. Kurtuluş Olarak Ölüm	33

2.2.2. İrade ve Ölüm İlişkisi	36
2.2.3. Ölüm Korkusu.....	37
2.3. Ölümsüzlük.....	39
2.3.1. Ölüm ve Onun Hakiki Varlığımızın Yok Edilemezliğiyle İlişkisi Üzerine	40
2.3.2. Ölümsüzlüğü İstemenin Saçmalığı	46
SONUÇ	49
KAYNAKÇA	51
ÖZ GEÇMİŞ	55



KISALTMALAR

age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
bk.	: Bakınız
C.	: Cilt
ev.	: Çeviren
d.	: Doğum tarihi
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
CÜ	: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
s.	: Sayfa
Yay.	: Yayınevi, Yayınları



ÖZET

Bu çalışmada Arthur Schopenhauer'ın ölüm ve ölümsüzlük üzerine düşünceleri araştırılmıştır. Schopenhauer'ın *kötümserlik etiğinden* hareketle, insana, hayata, ölüme ve ölümsüzlüğe karamsar bakışı, onun metafizik bakış açısıyla ele alınmıştır.

Schopenhauer, hayatı ıstırap çekmekten ibaret görür. İnsanlar bu dünyaya, günahlarının bedelini ödemek için gelir. Çekilen ıstırapın sonunda *ölüm* gerçeği kaçınılmazdır. Ölüm, yaşayan canlılar için gerçek bir kurtuluştur. Sonsuz mutluluk ve *hiçlik* durumudur. Yaşamayı istemek yerine, ölümü arzulamak daha doğrudur. Çile çekmek için gelinen dünyada, ölümsüzlüğü istemek ise saçmalaktır. İnsanın ölümsüzlüğü umut etmesi, çekeceği acıların süresini uzatmak istemesidir. Ölümü arzulamak ve ölüme kavuşmak ise, mutlulukların ve huzurun en gerçek halidir. Schopenhauer ölümsüzlük yerine *yok edilemezlik* tabirini kullanır. Nitekim ölümsüzlükten kastı, ölümden sonra bir yaşama inanıyor olması değil, yaşam döngüsünün yok edilemeyeceği düşüncesidir.

Schopenhauer, yaşamının aksine ölümü, sonsuz bir mutluluk ve dinginlik hali olarak görür.

Anahtar Kelimeler: Ölüm, Ölümsüzlük, Kötümserlik, A. Schopenhauer



ABSTRACT

In this study, considerations of Arthur Schopenhauer on death and immortality has been investigated. Regarding the pessimistic ethic of Schopenhauer, his pessimistic view on human, death, and immortality has been addressed with his metaphysical point of view.

Schopenhauer considers life to be nothing more than anguish. To him, humans descend to this earth to pay the price for their sins. At the end of the ordeal, death is inevitable. Death is the only way out for all living creatures. That is the endless happiness and the state of non-being. Instead of wanting to be alive, craving for death is the right thing. Wishing immortality is non-sense in a World where all come to suffer. People's willingness to immortality does not mean anything but extending the time course of this ordeal. However, desiring the death and reaching it, is the actual reality of happiness and peace. Schopenhauer uses *indestructibility* term instead of immortality. His perception of immortality indeed is the idea that lifecycle cannot be destructed rather than that he believes in life after death.

By contrast with living, Schopenhauer considers death to be eternal happiness and a state of serenity.

Key Words: Death, Immortality, Pessimism, A. Schopenhauer



GİRİŞ

19. yüzyılın önemli düşünürlerinden biri olan Arthur Schopenhauer, eklektik düşünce yapısı, karamsar felsefesi ve sorunlara yaklaşım tarzıyla felsefe tarihinde önemli bir yer edinmiştir. Onun yaşama ve ölüme bakışı incelemeye değer niteliktedir. Schopenhauer'ın felsefesi, dünyanın anlamlılığının sorgulanması üzerinedir. Ona göre, bu dünya hayatının çileden başka bir şey olmadığı, insanın hiçlik içindeki o dinginliğinin yaşama eylemiyle bozulması, bu dünyanın amaçsızlığını gözler önüne sermektedir.

Schopenhauer'a göre, hayat hiçliğin mutlu sessizliğini bozan aldatıcı bir düşten ibarettir. Doğum ve ölüm döngüsü içinde yaşanan şu kısa hayat süresi içinde insan ıstıraplarla boğuşmaktan, arzularının peşinde koşmaktan yalnız ölümle kurtulur. Gerçek mutluluk, hakiki kurtuluş ondadır. Nasıl başladığını bilmediğimiz, sınırlı akli yetilerimizle bilgisine de asla ulaşamayacağımız bu dünya hayatının sonu ölümdür. Böylesine acılarla geçen bir dünya hayatını bırakmak istemeyip, ölümsüzlüğü istemek ve ölümden korkmak nasıl bir çelişkidir? İnsan bilmelidir ki kurtuluşu ölümdedir. Schopenhauer'a göre, dilenciye sadaka vermek, dilencinin çekeceği acıların süresini uzatmaktan başka bir işe yaramayacaktır.¹ Bu dünya içindeki arzularımızı gerçekleştirmemiz, kısa süreli hazlara, geçici mutluluklara sebep olacaktır. İnsan asla tatmin olmayacaktır. Elde ettiği mutluluk geçici bir mutluluk olmaktan öteye geçemeyecektir. Sadece yaşam içindeki çilesini uzatacaktır. İnsana bu dünya hevesini veren *yaşama isteğidir*. Bunu yadsımak ve yok saymakla insan, hiçliğin mutlu sessizliğine ulaşacaktır.

Tez konumuzla yakından ilgili konulardan birisi olan *irade (istenç)*, Schopenhauer için pesimizme yol açan bir şeydir. Çünkü irade açtır ve tatmine muhtaçtır. Bu da insanı doyurulması güç olan arzuya, şanslıysanız geçici hazza ve sonunda sonsuz bir ıstırapa sürükleyecektir. Bu nedenle Schopenhauer için yaşamak, acı çekmektir. Bu uğurda verilen varoluş mücadelesi ise anlamsızdır.²

Schopenhauer'ın etiği, hayata karşı olan bu kötümser bakıştan doğar. Onun etiğinin amacı, acının sona ermesini sağlamaktır. Bunun kökeni de çileciliğe

¹ Will Durant, *Felsefenin Öyküsü*, Çev. Ender Gürol, İz Yay., İstanbul, 2002, s. 316.

² Ahmet Cevizci, *Etik*, Say Yayınları, İstanbul 2015, s. 283.

dayanır.³ İnsan kurtuluşa, çile çekerek ulaşır. Ne kadar büyük acı çekerse o kadar arınır, değişir ve kendisinin de üstüne yükselir ve böylece kurtuluşa erer. Kurtuluşa hangi yoldan giderse gitsin, bu acı hayata karşı kendi benlik zaferini kazanmış olur.

Tezimizin esas konusu olan ölüm, Schopenhauer için tam bir özgürlük hali, gerçek kurtuluştur. Bu noktada artık ne tatmin edilecek arzular vardır, ne de çekilecek çile. Hatta ölümün neşeyle, tebessümle karşılanması gerektiğini savunur. Koca bir hiç olan ve acıdan başka bir şey olmayan bu dünya hayatı için, yaşama isteği çok gereksizdir. İnsan daha fazla acı çekmek için ölümsüzlüğü ister mi? Yoksa bu da iradenin zorunlu bir dayatması mı? Oysa ölüm gelince bilinç gider. O an, ne acılar hissedilir, ne de doyurulmaya muhtaç arzular düşünülür. Sadece o sonsuz hiçliğe gidilir, ebedi kurtuluşa ulaşılır. Hayat diye içine fırlatıldığımız şey, hiçliğin o huzurlu sessizliğini bozmaktan başka ne işe yarar ki? Tüm bu sorulara Schopenhauer'ın düşünce sisteminden cevap aradığımızda, karşımızda huzurlu bir ölüm cevabını buluruz. İstiraplarla boğuşmaktansa, ölmeyi tercih etmek en doğru olanıdır. Ve ıstırap, insanın ölümü biliyor olmasından dolayı daha da artar.⁴ Burada karşımıza çıkan, ölüm korkusudur. İnsan, bu hayattan zevk alma düşüncesinden vazgeçip, gerçek olgunluğa erdiğinde, doğal olarak ölümden korkmaz. Ölüm, insanlar için hep vardır ve her zaman oradadır.⁵ Ölümsüzlük ise umuttan öteye geçmez. Her insan ölümsüz olmak ister; ardında bir şeyleri yarım bırakıp, dünya hayatından göçüp gitmek istemez. Hayat, tüm acılarına rağmen içinde barındırdığı güzelliklerle yaşanmak istenilen, bırakıp gidilmek istenmeyen bir yerdir. Çünkü insan sadece yaşadığını ve gördüğünü bilebilir. Öldükten sonra başına ne geleceğini bilemediği ve kestiremediği için ölmeyi istemez. Ölümden sonraki hayatı tasavvur edemez. Tam bu noktada Schopenhauer, insanların öldükten sonra ne olacaklarını düşünmelerini anlamsız bulur. İnsan bilemeyeceği bir şeyi düşünmemelidir. Nasıl ki doğmadan önce nerede ve ne halde olduğumuza dair bir fikrimiz yok ise, öldükten sonrası için de aynı şey geçerlidir. Ölüm anında bilinç kaybolacağı için, o saatten sonra bize ya da çevremize ne olup bittiğinin bir önemi kalmayacaktır. İnsan hiçlikten geldiği yere, öldükten sonra geri dönecektir. Burası bilinmeyen ve üzerine

³ Ahmet Cevizci, *Etik*, s. 284.

⁴ Arthur Schopenhauer, *Dünyanın İstirabı Üzerine*, Çev. Ferhat Jak İçöz, Kafka Kitap, 2018, s.16.

⁵ *Age*, s.16.

konusulamayan hiçlik durumudur. Schopenhauer'a göre ölüm gerçek kurtuluştur ve ölümsüzlük, bir nevi hiçlik halidir.

Birinci bölümde hayatın anlamından hareketle, insan doğası, karakter, özgür irade ve yaşama isteği konularına değindik. Schopenhauer'ın gözünden hayatın anlamını ve din üzerine düşüncelerini inceledik.

İkinci bölümde ise ölüm ve ölüm sonrası, intihar, ölümün anlamı ve ölümsüzlük konularını yine Schopenhauer'ın düşüncelerinden hareketle anlamaya ve ifade etmeye çalıştık.

Sonuç olarak tezimizde, felsefe tarihinde ve teolojide önemli bir yeri olan *ölüm* ve *ölümsüzlük* konusunu Schopenhauer'ın etik ve metafizik bakış açısıyla değerlendirmeye çalıştık. Schopenhauer'ın eserlerini, onunla ilgili olan insan, hayat, ölüm ve ölümsüzlük konularını literal tarama yöntemini kullanarak, anlamaya ve incelemeye çalıştık. Schopenhauer ile ilgili yapılan tez çalışmalarında kötümserlik, özgür irade ve insan konuları üzerinde durulduğu, ölüm ve ölüm korkusu üzerine yazılmış makaleler olduğu görülmüş ve bunlar çalışmamızda kullanılmıştır. Önceki tez çalışmalarında değinilmemiş olan ölüm ve ölümsüzlük konusunu tezimizde çalıştık. Diğer çalışmalardan farklı olarak ölüme ve ölümsüzlüğe metafizik bakış açısıyla yaklaştık ve yorumladık. Schopenhauer'ın ölümden sonrası ile ilgili direkt bir eseri olmadığı için, onun ölüm üzerine düşüncelerinden hareketle çıkarımda bulunarak ölümsüzlük üzerine düşüncelerini anlamaya çalıştık. Şimdi asıl konumuza geçmeden onun düşüncelerini daha rahat anlayabilmek için Schopenhauer'ın genel felsefi bakışına bir göz atalım.

Schopenhauer Felsefesine Genel Bakış

Schopenhauer'ın ölüm ve ölümsüzlük üzerine düşüncelerini daha iyi anlayabilmek için, bu bölümde Schopenhauer'ın genel felsefi görüşünden bahsedeceğiz.

Bir filozofu yakından tanımak ve doğru değerlendirebilmek için, içinde yaşadığı çağın özellikleri bilinmelidir. Schopenhauer'ın 'İstem ve Fikir Olarak Dünya' adlı büyük derlemesi 1818'de yayımlanmıştır. Bu dönem Kutsal İttifak* çağıdır. Avrupa'da yaşanan harp, olumsuz etkilerini göstermiştir. 18. yüzyıl felsefesinin bilgiye ve iyimserliğe verdiği önem azalmış, dine yönelik başlamıştır. Bu

sebeplerdir ki, 19. yüzyılın ilk yarısında karamsar şair ve edebiyatçılar, bu yüzyıla damgasını vurmuştur. Bu çağda Waterloo Savaşı olmuş, Devrim ölmüş ve Devrimin Oğlu Napolyon, uzak denizde bir kaya üzerinde çürümektedir. Schopenhauer'ın istemi tanrılaştırmasının bir nedeni, küçük Korsikalıda ete kemiğe bürünen istemin, o görkemli ve kanlı hayaliydi ve hayat karşısında umutsuzluğa düşmesinin bir nedeni de, Napolyon'un sürgün edildiği St. Helene adasının çok uzakta oluşuydu. İstem sonunda yenilgiye uğramış ve bütün savaşları yenen 'Kara Ölüm' olmuştu. Fransa'da Bourbon'lar yeniden iktidara geçirilmişti; feodal baronlar, eski topraklarında hak iddia etmek için geri geliyordu. Büyük İskender'in barışçı idealizmi, kendi haberi olmadan, her yerde ilerlemeyi ortadan kaldırmak için bir birlik meydana getirmişti. Büyük Çağ sona ermişti.⁶ Bütün Avrupa secdeye varmış, milyonlarca insan yok olmuştu. Artık Devrim ölmüştü, can da. Devrim için binlerce inanan savaşmıştı. Avrupa'nın her yerinde gençlik cumhuriyete yönelmiş, onun umuduyla yaşamıştı; ta ki Beethoven, 'Devrimin Çocuğu' olmaktan çıkıp, gericiliğin damadı olan Napolyon'a ithaf ettiği Üçüncü Senfoni'sinin ithaf bölümünü parçalayınca kadar...⁷ Bu dönemde yoksullar dinle avunurken, yüksek sınıfların çoğu inancını yitirmişti. Kötülük sorunu hiçbir dönemde bu denli canlı ve ısrarlı bir şekilde felsefenin ve dinin karşısına dikilmemişti. Tanrısal bir düzenin olmadığı, cennet umudunun yokluğu ve eğer varsa bile bunun da kör bir Tanrı olduğu görüşü hakimdi. Mefisto başarı kazanmıştı, Voltaire fırtınayı başlatmıştı, Schopenhauer ise hasatı elde edecekti.⁸

Tüm bu yaşananlardan sonra Schopenhauer'ın düşüncelerinin felsefi zeminleri de yerine oturuyordu. Schopenhauer felsefesi, hem Kant idealizmine hem de Hint filozoflarına dayanır.⁹ Tüm öğretisini tasavvur ve *irade* kavramı üzerine kurar. Dünya, zihnimizde tasavvur ettiğimiz şekilde vardır, aksi düşünülemez. Bu idealizmle ilişkilidir. Fenomenler dünyasının dayanağına ise *irade (istenç)* adını

⁶ Will Durant, *Felsefenin Öyküsü*, Çev. Ender Gürol, İz Yay., İstanbul, 2002, s. 295.

⁷ Will Durant, *Felsefenin Öyküsü*, s. 296.

⁸ *Age.*, s. 297.

*Kutsal İttifak Çağı: 1815 Viyana Kongresi'nden sonra oluşan, Avrupa'nın güçlü devletlerinden Rusya, Avusturya ve Prusya (Almanya)'nın Fransa'ya karşı birleşerek Fransız İhtilali'nin yayılmasını ve etkilerinin Avrupa'ya sıçramasını önlemeye çalıştıkları dönem. Rus Çarı I. Aleksandr'ın Viyana'da kurulan Avrupa düzenini din ilkelerine göre korumaya ve devam ettirmeye karar verir. Rusya, Avusturya, Prusya arasında imzalanan anlaşmada üç devlet karşılıklı münasebetlerini Hristiyan dininin kutsal ilkelerine dayandıracaklarını bildirir.

⁹ Arthur Schopenhauer, *Hukuk, Ahlak ve Siyaset Üzerine*, Çev. Ahmet Aydoğan, Say Yay., İstanbul, 2016, s.1.

verir.¹⁰ Her kuvveti bir irade olarak görür ki bu da iradeciliktir. Bu irade varlıklarda yaşama arzusu veya yok etme sebeplerine karşı direnme ve onlara hakim olma eğilimi olarak belirir. Zeka bile, yaşama arzusunun hizmetindedir. İnsan yaşamın acı ve ıstıraptan ibaret olduğunu anlayınca, yaşama isteğinden yine zeka yoluyla kurtulabilecektir. Bu, hayat şartlarının karamsar bir analizidir ve Schopenhauer, kendisine ün sağlayan keskin zekasını ve acı belagatını bu konuda ortaya koymuştur.¹¹

Schopenhauer'ın düşünce tarzı, Avrupa felsefesinden farklı olarak; Doğu düşüncesinde ağır basan 'dünyadaki kötülük' sorununa çok önem vermesiyle kendisini gösterir. Schopenhauer felsefesi, insanın içindeki kötülükten sıyrılmaya yönelik bir çaba olarak görülebilir.¹²

Schopenhauer şöyle der:

*“Mutlu bir hayat imkânsızdır; olsa olsa insanın ulaşabileceği en yüksek şey, kahramanca bir hayat sürdürmektir.”*¹³

Filozofumuzun yukarıdaki cümlesinden de anlaşılacağı üzere ona göre yaşamda mutluluğu ümit etmek yanlış ve boşuna bir uğraştır. Çünkü Schopenhauer'ın felsefesinin temelinde, hayatın anlamsızlığı yatar. İnsanın yaşarken gerçek mutluluğu elde etmesi güçtür. Mutluluk, ölümle gelir. O halde insan, yaşarken merhametli ve vicdanlı olmayı seçip onurlu bir yaşam sürmelidir. Hayata karamsar bir pencereden bakan Schopenhauer için bu dünya hayatı, geçici ve aldatıcı bir mutluluk oyunudur. Schopenhauer felsefesinin en belirgin özelliği olarak karşımıza çıkan, *pesimist* kavramı Schopenhauer'ın genel görüş ve düşüncelerinde oldukça etkili olmuştur. Nitekim Schopenhauer'ın pesimist felsefesi modernizme, ilerleme ideolojisine, iyimserlik felsefesine, özetle Aydınlanma efsanesine ve Batı akılcılığına karşı çıkışı temsil eder.¹⁴ Schopenhauer'ın felsefesi, ilerleyen zamanla birlikte daha çok yalnızlaşan ve zavallı hale gelen insana, merhametle yaklaşım modern hayatın köksüzlüğünü, insan hayatının boşluğunu, Tanrının sekülerleşmeyle birlikte sahneyi

¹⁰ *Age.*, s.1.

¹¹ Arthur Schopenhauer, *Felsefe Tarihinden Kesitler*, Çev. Ahmet Aydoğan, Say Yay., İstanbul, 2014, s.1.

¹² Betül Yıldırım, '*Schopenhauer'da Sanat ve Duygu*', Y.L.T., Gazi Üniversitesi, Ankara, 2008, s.20.

¹³ Senail Özkan, *Schopenhauer Paradoksları Üzerine Raks*, Ötüken Yay, İstanbul, 2006, s.25.

¹⁴ Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi*, Say Yay., İstanbul, 2011, s.919.

tümden terk edişinin yarattığı nihilizmi derinden hisseden bir irrasyonizm ideolojisi olarak belirir.¹⁵

Schopenhauer'ı bu denli karamsarlığa sürükleyen çocukluğundan kalma onun zihninde yer eden anıdır. Babasının ölümü üzerine derinden etkilenen Schopenhauer, annesiyle de anlaşamaz hale gelir. Hatta annesiyle arasındaki geçimsizlik onun, kadınlar konusunda olumsuz duygular beslemesine sebep olur.¹⁶ Annesi bencil, zevklerine düşkün ve annelik duygusu zayıf bir kadındır. Ayrıca, Schopenhauer'ın annesi, oğlunun insanın sefaleti üzerine bu denli tutkuyla kafa yormasından rahatsızlık duymaktadır."¹⁷ Schopenhauer'ın günlüğünde tuttuğu anılardan da anlaşıldığı üzere karamsar yaşantısı, duygu ve düşüncelerini etkilemiştir.¹⁸ Bu etkiyi dünyanın herhangi bir yerinde elde edilebilecek pek fazla bir şey olmadığını, dünyanın sefalet ve acılarla dolu olduğunu ve insanın bunlardan kendisini kurtarsa bile can sıkıntısının pusuda bekleyecek olduğunu vurgulayan ifadelerinden anlamak mümkündür.¹⁹

Schopenhauer'ın aykırı ıııııı bir süre sonra anlaşılması ve yankı bulmuştur. Onun etiğı, hayat ve ölüm konusundaki düşünceleri pesimist felsefesiyle yoğurulmuş ve felsefe tarihinde önemli bir yer edinmiştir.

Schopenhauer'ın Öğretisi ve Budizmle İlişkisi

Schopenhauer'ın öğretisinde Hint felsefesinden ve dininden izler görülür. Ona göre bu dünyanın fani olduğunu ilk kez Hintli düşünürler göstermiştir.²⁰ Nitekim Budizm'de Hint düşünüşünün karamsarlığı ifadesini bulmuştur. Budizm'in temellendirici idesi de 'acı çekiş'tir. Bu ide, sonu gelmez bir akış anlamına gelir. Hiçbir şey devamlı değildir. Bütün varlıklar doğum-yaşam-ölüm döngüsüne tabiidir. Ölüm, doğanların hepsinin üstünde kanatlarını açmış kol gezmektedir. Üstelik ölüm, kötülüklerin de sonu değildir. Çünkü onu da yeni doğumlar izler. Bu döngü içinde acı hep bizimledir. Yeryüzünün esas acı, acının esas da yaşamaya duyulan açlık ve yaşamak için içimizdeki arzu ve güdüdür. Bu arzu güdüsünden gelen hareketle canlı

¹⁵ Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi*, s. 919.

¹⁶ Cahit Tanyol, *Schopenhauer'da Ahlak Felsefesi*, İstanbul, Gendaş Yay., 1998, s.16.

¹⁷ Alain de Botton, *Felsefenin Tesellisi*, Çev. Banu Telloğlu Altuğ, İstanbul, Sel Yay., 2005, s.214.

¹⁸ Eduard Sans, Schopenhauer, Çev. Işık Ergüden, Dost Yay, Ankara, 2006, s. 13.

¹⁹ Arthur Schopenhauer, *Okumak Yazmak ve Yaşamak Üzerine*, Çev. Ahmet Aydoğan, Şule Yay, İstanbul, 2005, s.16.

²⁰ Charles Werner, *Kötülük Problemi*, Kaknüs Yay, İstanbul, 2000, s. 45.

varlıklar vücut bulur ve böylece yaşam döngüsü oluşur. Arzu güdüsü sökülüp atılırsa acı çekmek engellenir ve tekrar doğmak zorunda kalınmaz. Arzu güdüsü öldürülünce acı yok olur ve Nirvana denilen mutlu ruha ulaşılır. Burada artık acı yoktur, ruh dinginliği hakimdir. Schopenhauer'a göre dünya gerçek değildir; o, sadece tasarım olarak vardır, düşünen süjeden kaynaklanır.²¹ Schopenhauer'ın yapmak istediği görünenin ardındaki öze, metafizik olana yani iradeye bizi ulaştırmaktır. Bu insan iradesi değil dünya iradesidir. Yalnız insanda değil, bitki, hayvan, cansız tabiatda da bulunur.²² Fakat yaşamak iradesinin akli yoktur. Akıl, gelişmenin çok geç ortaya çıkan bir sonucudur. Canlı, bedenini bulduğunda, en son akıl ortaya çıkar. Bu gelişim tamamlanıp ortaya bir insan çıktığında, dünyalık işler ve sıkıntılar da artık insana aittir. İnsan, gelişiminde tepe noktasına çıktığında acısı da o kadar artar. Buna bir de zaman eklenir. Zaman, acı ve ıstırapı artırmaktan başka bir işe yaramaz. Zamanın ilerlemesiyle birlikte insanın aklına bu kez de yok olma endişesi gelir. Bu da bizi kaçınılmaz olan o, çok korktuğumuz ölüme götürür.

Ölüm, en büyük korku kaynağı olarak karşımıza çıkar. Yaşamın sonunda herkes için ölüm var. Fakat önemli olan, sonu zaten belli olan bu yaşam süresi içinde yapıp ettiklerimizdir. Her şey, önceden bellidir. Bize düşen rolümüzü iyi oynamaktır. Schopenhauer bu noktada, insan yaşamının bir trajedi olduğunu ama aynı zamanda komedi de olduğunu söyler. Ona göre; kader her türlü acıyı hayatımızın içine sokup bizi de soytarıya dönüştürmüştür.²³

Schopenhauer bunca sefaletin olduğu bir dünyada, iyimserliğe karşı çıkar çünkü ona göre dünyamız, mümkün dünyaların en kötüsüdür. Bu dünyada iyimserlik aramak da saçma olmakla kalmayıp, acının karşısında zavallıca bir alay edıştır.²⁴ Bu gerçek yani, kötülüğün bu kadar gerçekçi olup hayatımızın içinde olması Hristiyan dinince de benimsenmiştir. Schopenhauer, "Hristiyanlık, Hintlilerin dininden daha iyimser değildir" demiştir.²⁵ Adem'in işlediği günah dogması, insanlığın bütün olarak yanlış yolda olması demektir. Bu, yaşamın onaylanmasıdır. Hristiyanlık insan

²¹ Charles Werner, *age.*, s. 46.

²² *Age.*, s. 46.

²³ *Age.*, s. 48.

²⁴ *Age.*, s. 48.

²⁵ *Age.*, s. 48.

iradesinden vazgeçmelidir diyerek, kesin bir kurtuluştan söz etmiştir. Bu kurtuluşu sağlayacak olan sanattır. Tepe noktasına çıkaracak olan da müziktir.²⁶

Sanat sadece ön oyundur. Kurtuluşun son halkası ahlaklılıktır. Ahlaklılık, insan ruhunda gizli bulunan bir histir. Buradan da acıma duygusu ve merhamet doğar. Merhamet, adalet ve yakınıni sevme (Caritas) erdemlerini meydana getirir. Adalet ve yakınıni sevme erdemlerinden en yüksek olanı kutsallıktır. Hayatı ıstıraplarla geçen çilekeş (asket), içindeki her türlü isteği, başta yaşama isteğini öldürdüğünde ve ölüm de geldiğinde artık, ölümün mutlu hiçliğine girer.²⁷

Pesimizm ve Schopenhauer'da Etik Kötümsercilik

Şimdi öncelikle pesimizm düşüncesinin ne olduğunu kısaca hatırlatarak Schopenhauer'da bu fikrin nasıl karşılık bulduğunu ele alalım.

Pesimizm

Pesimizm; yalnızca kötüyü ve kötülüğü gören, varolan her şeyi acıma, üzüntü, umutsuzluk duygularıyla, anlamsızlık, saçmalık, acı ve ölüm düşünceleriyle değerlendiren bakış açısıdır.²⁸ Metafizik açıdan bakıldığında ise Schopenhauer'ın tasvir ettiği dünya kör bir iradenin tezahürü olduğudur.²⁹ Schopenhauer'a göre, irade pesimizme yol açar.³⁰ Çünkü irade aç ve tatmini imkansız bir varlıktır. Bu irade, acı ve ıstıraba yol açar. Schopenhauer'ın gözünde yaşamak; acı çekmektir, yaşamak bu kör gücün oyuncağı olmaktan başka bir şey değildir.³¹ Bu nedenle varoluş için gösterilen çaba anlamsızdır.

İnsandaki irade bencilce yansımalarından ibarettir. İnsan sürekli arzulayan bir varlık olduğu için acı çeker. Haz geçici, acı kalıcıdır. İnsanın en büyük hatası dünyaya gelmiş olmaktır.³² Mutsuzluğun kaynağında arzular vardır. İnsan, sanata, müziğe ve tefekküre yönelirse geçici kurtuluş olabilir. Gerçek anlamda kurtuluşun yolu ise, mutlak bir çilecilik içinde iradeyi yok saymaktan geçer. Diğer insanlar için

²⁶ Charles Werner *age.*, s. 49.

²⁷ *Age.*, s. 49.

²⁸ Ahmet Cevizci, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, s. 242.

²⁹ *Age.*, s. 242.

³⁰ Ahmet Cevizci, *Etik Ahlak Felsefesi*, s. 283.

³¹ *Age.*, s. 284.

³² *Age.*, s. 285.

yapabileceğimiz şey ise şefkat ve merhamet duygusu beslemektir.³³ İnsanlar birbirlerine şefkat ve merhamet duydukları ölçüde birbirlerini anlayabilir ve yardımcı olabilirler. Schopenhauer'a göre fazlasıyla kötülükle dolu olan bu dünyada, en azından insanlar içlerinde iyi niyet ve güzel duygular taşırsa, hayat biraz daha yaşanır kılınabilir. Bunu sağlamanın yolu da empati, şefkat ve merhametten geçer.

Schopenhauer bu iç karartıcı tablodan bir etik çıkarır. O da, tek tek bireyleri değil, karşı tarafın düşüncelerini de anlamaktan geçer ki bu da duygudaşıktır. Schopenhauer'ın, insan doğasının özgür olmamasından dolayı olgulardan yola çıkarak geliştirdiği bu etik, klasik etiği reddetmesi bakımından ilk ve tek örnektir.³⁴

Schopenhauer'e göre, insan eylemlerini belirleyen üç temel güdü vardır. Bunlardan ilki bencillik, ikincisi kötülük yapma veya intikam alma, sonuncusu ise şefkat ya da merhamettir.³⁵ İnsan içinde sevgi beslediği, şefkat ve merhamet duygularına sahip olduğu sürece mutludur. Egoizmden ahlaksızlık doğar. Başkalarını da düşünmeye başladığımız noktada ki bu duygudaşıktır³⁶, işte bu gerçek ahlaklılıktır. Her şeye yayılan tek bir irade olduğuna göre başkalarının acısı, mutsuzluğu, günahı bizim, bizim bu olumsuz yanlarımız da başkalarının olmak durumundadır. Bu hadise duygudaşıktır.

Schopenhauer bazen bir vazgeçiş etiğinden bazen de bir duygudaşlık etiğinden söz ederken ahlakın temelleri sorusuna üç ayrı düzeyde yanıt verilebileceğini savunur. Bunlardan ilki, tüm ahlaki eylemlerin uymak zorunda olduğu bir ilke vardır. Bu, kişinin hiç kimseye zarar vermemesi ve herkese elinden geldiğince yardım etmesi gerektiğidir.³⁷

İkinci düzeyde ahlak psikolojisi kavramı ortaya çıkar. Fakat burada duygudaşlığın, merhametin nasıl mümkün olacağına dair metafiziksel izah getirene kadar, ahlakın köklerine erişmek mümkün görünmez. Bu sebeple, üçüncü düzeyde duygudaşlığı metafiziksel temele oturtma çabası vardır. Şefkat ve merhamet sadece dünyadaki acıları azaltmak için değil, daha doğru bir gerçeklik sunduğu için iyi bir şeydir. Kişi ya da ahlaki fail, kendini başkalarıyla özdeşleştirdiği takdirde aradaki

³³ Ahmet Cevizci, *Etik Ahlak Felsefesi*, s. 285.

³⁴ *Age.*, s. 287.

³⁵ A. Schopenhauer, *On the Bases of Morality*, Ts. E. F. J. Payne, New York, 1965, s. 172.

³⁶ *Age.*, s. 166.

³⁷ Ahmet Cevizci, *age.*, s. 290.

engeller kalkar; böylelikle başkalarının acılarını da her daim hissetmeye hazır biri olarak ortaya çıkar.

Schopenhauer daha sonra egoist insanın gerçeklik görüşünün mü yoksa merhametli kimsenin görüşünün mü daha doğru bir görüş olduğunu sorar. Kötü karakterin materyalist fiziği mi yoksa iyi insanın idealist metafiziği mi daha doğrudur?³⁸

Sonuç olarak bütün bireyler temeldeki aynı gerçekliğin tezahürleridir. Ahlaki faillerin diğer bireylere merhamet duymaları Schopenhauer'ın ahlaklılığını kuran ilkenin duygudaşlık olduğunu gösterir.

Schopenhauer duygudaşlığa bu kadar önem verirken, öte yandan da irade gerçeğini göz ardı etmez. Nitekim erdemli insan ne kadar yoğun duygudaşlık eğilimi içinde olursa olsun, iradenin isteklerine boyun eğecek ve yine bencilliğe düşecektir. Duygudaşlık, acımızı sonlandırmayacak sadece set çekecektir. İrade var olduğu müddetçe mutsuzluk da kaçınılmaz olacaktır. Gerçek çözüm ve içsel barışa giden yol; iradenin yadsınması, hayattan ve zevklerden vazgeçme, benliği öldürme ve çileciliktir.³⁹

Schopenhauer'a göre, insan kurtuluşa çilecilik ve acı çekmenin bizzat kendisiyle varabilir. Çünkü insan büyük acılar çekerken arınır, değişir ve kendisinin de üstüne yükselir. Kurtuluşa hangi yoldan varılırsa varılsın, bu acı hayata karşı bireysel benlik üzerinde kazanılmış zaferdir.⁴⁰

Schopenhauer'da Etik Kötümsercilik

İnsan, doğası itibariyle hayatta mutlu olmayı bekler. Mutluluk, genel çerçeveden bakıldığında, formel anlamı içinde, insan eylemlerinin ve çabalarının nihai ve en yüksek amacı olan hal, yaşamdaki en yüksek değer ya da hedefe ulaşma durumu olarak tanımlanabilir.⁴¹ Fakat dünya hayatında işler her zaman istediğimiz gibi gitmez. Yolumuza türlü aksaklıklar çıkar. İnsan olarak yapmamız gereken, karşılaştığımız olumsuzluklara iyilikle yaklaşabilmektir. Kötülüğü seçmemek, iyiye ve güzele odaklanmak bu dünya içinde yapılacak en doğru yaklaşım olacaktır.

³⁸ Ahmet Cevizci *age.*,s. 291.

³⁹ *Age.* s. 293.

⁴⁰ *Age.* s. 294.

⁴¹ Ahmet Cevizci, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Paradigma Yay, İstanbul, 2003, s. 277.

Schopenhauer'ın gözünden baktığımızda da, kötülükten ibaret olan bu dünyada insan, acı ve ıstıraplarla boğuşmaktan hayattan beklediği hazzı alamaz hale gelir. Schopenhauer'ın etiği, hayata olan karamsar bakışından doğar. Bu etiğin amacı, acının sona ermesini sağlamaktır. Bu bir kişisel *vazgeçiş etiğidir*⁴². Bunun kökenini de, arzuların bastırılmasıyla çilecilik oluşturur.⁴³

Schopenhauer'ın kötümserlik etiğine geçmeden önce istenç (irade) özgürlüğünü başat sayan etik tipleri üzerinde kısaca durmakta fayda vardır. İstenç, felsefe tarihi boyunca belirlenmiş ya da belirlenmemiş bir şey olarak karşımıza çıkar. Belirlenmiş istence, *özgür olmayan istenç (servum arbitrum)*, belirlenmemiş istence ise *özgür istenç (liberum arbitrium)* denir. Burada etik tiplerinin, istencin özgür sayılıp sayılmamasına göre farklılaşmış oldukları anlaşılır. İstenç özgürlüğünün kendi içinde iki alt tipi vardır. Bunlardan ilki olan *Belirlenimci Etik*, istenç özgürlüğünü reddeder. İkinci etik tipi ise istenç özgürlüğü, ahlaklı varlık, insan olmanın, insan varoluşunun vazgeçilmez bir koşuludur.

İstenç özgürlüğünü etiğin ana problemi olarak ele alan her iki alt etik tipi için iki temel figür vardır. İlki, Grek tragedyasının en ünlü kahramanlarından olan Oedipus figürü, belirlenimci etikte uç bir örnektir. O, suçlu olmaktan kurtulamaz. Onun iradesi olayların gidişatını değiştiremez. Aksine, onun istenci kaderin belirleyiciliğinin gölgesindedir. Özgür olmayan bir iradedir. O, babasını bilmeden öldürmüş, annesiyle evlenmiştir; bu onun kaderidir, alınına yazılmıştır ve bu durum önlenemez değildir. Bir diğer figür olan Prometheus ise, tanrılara başkaldırının mümkün olmasını ve irade özgürlüğünü temsil eder.⁴⁴

Tüm etik tipleri incelendiğinde felsefe tarihinde önemli bir yeri olan Schopenhauer'ın karamsar bakış açısından doğan *kötümserlik etiği* karşımıza çıkar. Schopenhauer'ın kötümserlik etiği, eleştirel etiğin⁴⁵ önemli bir örneğidir. 18. Yüzyıl aydınlanma iyimserliğinin 19. Yüzyıldaki karşılığı olarak evrende kötülüğün iyiliğe

⁴² Vazgeçiş Etiği: Yaşamın acı ve ıstırap oluşunun farkında olarak, hayattan mutluluk beklememeyi, mutluluk için savaşmamayı öne süren etik türü.

⁴³ Ahmet Cevizci, *Etik Ahlak Felsefesi*, Say Yay., 2015, s. 284.

⁴⁴ Doğan Özlem, *age.*, s. 100-101.

⁴⁵ Eleştirel Etik: Etik tiplerini betimlemeye, onları birbiriyle karşılaştırmaya, analiz etmeye, benzer ve ayrı yanlarını göstermeye, dayandıkları ilkelerin ve normların türüne göre onları sınıflandırmaya yönelik bir etik çalışmasıdır. Eleştirel etiğin ilk örneği 'Aristoteles'in *Nikomakhos'a Etik*' adlı yapıtıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Doğan Özlem, *Etik*, Notos Kitap, İstanbul 2014, s.148.

baskın çıktığını öne süren bir etik olarak karşımıza çıkar. Bunun kökeninde ise, evrenin kör bir iradenin eseri olduğunu ifade eden metafizik anlayış bulunur.

İnsanların ortaya çıkan ilk davranış tarzı saf egoizmdir. Fakat insan burada tek iradi varlığın kendisi olmadığını anlayıp, başka arzu merkezlerini de görmeye başladığında, kaba bir egoizmin yerini, adalet ve eşitlik duyguları alır. Tam bu noktada Hobbes'un egoizminden uzaklaşmış olunur. Adil insan kendi iradesini öne sürer fakat başkalarının haklarını göz ardı etmez. Burası da aydınlanmanın 'laissez faire' (bırakınız yapsınlar) felsefesinin düzeyidir. Artık bütün bireysel iradelerin temelinde tek bir iradenin yansıması olduğu fark edilir ki bu adımı atan da Schopenhauer'dır.

Schopenhauer'a göre, evren istencin nesnelleşmesidir⁴⁶. Var olan her şeyin ilkesi olan istenç, doğada bir zorunluluk olarak kendini gösterir. Bu, doğada her şeyin belirlendiği anlamına gelir. Bazen bilinçli olan istenç, insanda özgürlük olarak kendini gösterir. İstenç, insanda eğilim, yöneliş olarak ortaya çıkar. İnsan bu yönelişlerin etkisiyle zevke, yarara, mutluluğa dönük eylemlerine hep ahlaksal eylem olarak bakagelmiştir. Fakat bunlar, istencin bencil yansımalarıdır. Schopenhauer'a göre bu yansımalarla evren bize kötü görünür. Bu kötülük, istencin yadsınmasıyla giderilebilir fakat istencin belirleyiciliği altında genellikle mutsuz olan insan bu istenci reddetse de mutluluğu bulamaz. Sadece bu kötülüğün verdiği acıdan kurtulabilir ve ancak *olumsuz mutluluk* denilen bir tür mutluluğa ulaşabilir. İnsan için özgürlük de işte bu noktada ortaya çıkabilir. Fakat bu konuya Schopenhauer pek iyimser yaklaşmaz. Tam tersine o, insan istencinin çoğu kez kör bir zorunluluk halindeki belirleyiciliği karşısında insanın yapabileceği pek bir şey olmadığını düşünür. Bu nedenledir ki Schopenhauer, felsefe tarihinin 'kötümser filozofu' olarak anılır.⁴⁷

Bununla birlikte, evren istencini yadsımakla, onu endişeye sokan şey yani evren istencinin kör belirlenimi yerini bir iç huzura bırakır. Burada artık, evren istenci ortadan çekilmiş ve geriye yalnızca zorunluluğun bilgisi kalmıştır. Artık hiçbir şey insanın öznel istencini harekete geçiremez. Böylece Schopenhauer, Budizm'in Nirvana'sından esinlenen bir asketizm (münzevilik) önermiş olur. Bu

⁴⁶ Doğan Özlem, *age.*, s. 106.

⁴⁷ *Age.*, s. 107.

inziva, dünya nimetlerinden el etek çekmek için değil, kendimizdeki evren istencini kırmak içindir.⁴⁸

Schopenhauer, insan iradesini bu denli hafife aldığı için eleştirilebilir. Çünkü ona göre insanlar kendi başlarına karar veremeyen, mutlak bir irade tarafından yönetilen piyonlar olarak tanımlanabilir. Fakat yaşadığımız hayat düzeni içinde, insanların kendi iradeleriyle, düşünce ve eylemleriyle hayatlarına yön verdikleri aşıkardır. Eğer her şey önceden belli olup, tek bir irade tarafından yönetiliyor olsaydık, insanların dünyaya geliş amaçları anlamsız, yaşam içinde verilen mücadeleler de boşuna olurdu. O halde insanda bulunan aklın da bir önemi olmazdı.

Tüm bunlar neticesinde Schopenhauer'ın görüşlerini daha iyi anlayabilmek için, Schopenhauer'ın gözünden hayatın anlamı ve dini konu edindiğimiz tezimizin birinci bölümüne geçelim.

⁴⁸ Doğan Özlem, *age.*, s. 107-108.



BİRİNCİ BÖLÜM

1. SCHOPENHAUER'DA HAYATIN ANLAMI VE DİN

1.1. İnsan Doğası

Schopenhauer'a göre, bizim medeni dünyamız eğitilmiş insanlarla, şövalyelerle, avukatlarla, filozoflarla çevrilidir. Daha doğrusu bunlar, onların yüzlerine taktıkları maskelerdir. Altında ise servet avcıları yatar. Dürüst bir sınıf olarak sadece tüccarlar görülür. Onlar maske takmazlar, mütevazıdırlar.⁴⁹

İnsanın hayata adım atar atmaz kendisini içinde bulacağı maskeli balo hakkında haberdar edilmesi önemlidir.⁵⁰ İnsan gerçekte vahşi bir hayvandan farksızdır. Sadece biz onu dizginlenmiş, evcilleştirilmiş haliyle tanıyoruz. İnsan kendisinden daha zayıfını gördüğü anda üstüne çullanmak ister. Çünkü özü budur. İnsan kendisinin ne olduğunu fenomeninden, bireyselliğinden ve kendinde şey olduğunu fark ederek anlayabilir. İnsanı dizginleyen aklı, zekasıdır.

Var olan tek gerçek özgürlük, metafizik karakterlidir. Fiziksel dünyada özgürlük imkansızdır. Kişisel eylemlerimiz özgür değildir. O, şöyle bir insandır çünkü onun iradesi böyle bir insan olması yönündedir. Yani aslında her şey önceden belirlenmiştir. İnsan, karakterinde doğuştan getirdiği şeyi yapar. Bir insanın davranışı onun hem karakterinin hem de güdüsünün zaruri sonucudur.

1.1.1. Karakter

Yaşam, karakterin dışı vurumudur. Karakter, zamanın ötesinde ve üstündedir. Aynı zamanda içseldir, aynı sonsuzluktan doğar ve metafizikle açıklanır. Herhangi bir değişikliğe uğraması da imkansızdır. Karakter iki faktörden meydana gelir: Bunlardan biri, yaşama isteminin kendisi, kör bir itki, sözde ataklıktır. Diğeri ise, istemin dünyayı anlamaya başladığı zaman edindiği bir dengedir.⁵¹

Dünya, istemin kendisidir. İnsan, yaşamın ve dünyanın ne kadar aldatıcı olduğunu anlayana kadar arzularının peşinden gidebilir. İnsanların tövbekar olmalarına yol açan nokta burasıdır. Kötü bir yaşamdan erdemli yaşama geçmek bir

⁴⁹ Arthur Schopenhauer, *İnsan Doğası Üzerine*, Çev. Elif Yıldırım, Oda Yay, İstanbul 2015, s. 5.

⁵⁰ *Age*, s.18.

⁵¹ *Age*, s.69.

anda mümkün olmaz. Kişi, zevklerinden kendi isteğiyle vazgeçebilmelidir. İnsan içinde merhameti de nefreti de barındırır. Bir insanın acı çekmesi karşısında merhamet duyarken, başka zaman bundan zevk de alabiliriz. Bu, içimizdeki her an çıkmaya hazır olan kötü yanı çıkarıp çıkarmamızla alakalıdır. Farklı iki insan içindeki iyi ya da kötünden kendine yakın olanı ortaya çıkarır. Fakat temeldeki duygu merhamettir.

1.1.2. Özgür İrade ve İnsan

İnsan, yalnızca bedenden ibaret değildir. Onu diğer varlıklardan ayıran ruhu vardır. İnsanı insan yapan da bu, ruhtur. Schopenhauer'a göre insan *istemedir*.⁵² İsteme varlığın özüdür. İnsan, istemenin görünümüdür.

Peki insan, istemesinde, eylemlerinde özgür müdür? Schopenhauer'a göre bu olanaksızdır. Çünkü isteme, dışımızdaki şeylerin üzerimizde yarattığı etkiler neticesinde şekillenir. Buradan hareketle ihtiyaç duyar ve isteriz. Yani koşulların yokluğunda isteme ortaya çıkmaz. Üşüdüğümüzde kalın giyinip, terlediğimizde çıkardığımız gibi.

Her bireyin karakteri doğuştan bellidir. Yani bu sonradan seçilmez. Koşullar ortaya çıktıkça kişi de karakterini sonradan öğrenir. Kişi, kim olduğunu, özünü kendisi seçmez ve değiştiremez. Kişinin hayattayken sevip sevmeyecekleri, karşılaşacağı şeyler karşısında ne kadar etkilenip etkilenmeyeceği daha doğuştan bellidir. Kişi yaşadıkça başına gelenleri rastlantısal zanneder. Oysa her şey bir zorunluluk içindedir.

Netice itibarıyla Schopenhauer, ruh ve istenç özgürlüğü kavramlarını bir icat olarak görür.⁵³ Bunlar bir gereksinim sonucu icat edilmiştir. Ruh, istenç özgürlüğüne zemin hazırlamak için, istenç özgürlüğü de insanları kötü eylemlerinden sorumlu tutabilmek için var edilmiştir.

Görünen mesele şudur ki; insanı doğanın bir parçası ve beden varlığı olarak gördüğümüzde, eylemlerini de doğanın ürettikleri olarak görmeliyiz ve bu da kişiyi eylemlerinden dolayı suçlayamayız anlamına gelir. Bunları yapabilmek için de

⁵² Hamdi Bravo, Schopenhauer'de Özgür İrade Sorunu ve Aklın İşlevi, *Düşünbil Dergisi*, s.43.

⁵³ *Age.*, s.44.

ruh ve özgürlük kavramlarına ihtiyaç vardır. Schopenhauer'a göre bu düşünceler, bu işe yarar.⁵⁴

1.1.3. Yaşama İsteği

Bütün varlıkların temelinde istemeyi görürüz. Tasarım olarak dünya, istemenin nesnelleşmiş halidir. İsteme, karşı konulamaz bir dürtü olarak kendini gösterir. Bu dürtüden canlı organizmalar meydana gelir. Yaşamak isteyen her varlık, istemenin taleplerini yerine getirir. Çünkü bu bir zorunluluktur. İnsanı yaşamaya iten de bu taleplerdir. İçinde bulunulan bu görüngü dünyası istemenin aynasıdır.

Yaşamak, canlıların içten gelen dürtüleri neticesinde hareket etmeleriyle ortaya çıkan bir olgudur. Yaşanılan zaman dilimi nihayete erdiğinde bu görüngü dünyasından başka bir görüngü alanına geçiş vardır. Bu, ölümdür. Doğum ve ölüm yalnızca istemenin görüngülerinde vardır. Dolayısıyla da yaşama aittir.⁵⁵ Yaşam ve ölümün kalıbı, zaman, uzam ve nedenselliklerdir. Bu kalıpların içine dahil olduğunda bireyselleşme meydana gelir. Birey olmak tekmiş gibi görünse de sayısız türevleri olan bir görüngüdür ve önemsizdir. Bir canlıyı öldürdüğünüzde istemeyi değil, onun sayısız nesneleşmelerinden birini öldürmüş olursunuz. Burada önemli olan birey değil, türdür.

Türler, döllenme aracılığıyla sürekli olarak kendini yeniler. Bu durum türün, istemenin taleplerini yerine getiremeyecek hale gelene kadar devam eder. An geldiğinde, yaşam isteği artık ondan ayrılır ve ölüm gerçekleşir. İstemenin belleği yoktur. O, ister ve onun tezahürü olan varlıklarda onu yerine getirmeye çalışır. Bu nedendir ki yaşamın kalıbı ne geçmiş ne gelecektedir, şimdidedir. Geçmiş ve gelecek kavramsal olarak vardır. Yaşanılan her an daha sonra değiştirilemeyecek şekilde hafızada yer alır.

Yaşamın hazzı karşısında ölüm, ürkütücü gelir ve ondan kurtulmanın çareleri aranır. İstemenin umrunda olmayan birey, işe yaramaz hale gelince yaşamdan kopacaktır. Fakat anın, şimdinin önemini bilen birey ise ölümden korkmaz. Çünkü kendinin geçmişte ya da gelecekte olmadığını, şu anda var olduğunu bilir. Ölümün

⁵⁴ Hamdi Bravo, *age.*, s.44.

⁵⁵ Schopenhauer, *İsteme ve Tasarım Olarak Dünya*, Çev. Levent Özşar, Biblos Yay., Bursa, 2005, s. 212.

ne olduğunun farkındadır ve soyut bir kavram gibi tasarımların tasarımı olarak değeri kalır.⁵⁶

Bireyin ölüm korkusunu giderecek hiçbir güvenlik yoktur. Bir yanda yaşama isteğiyle ilgili talepler insanı hayata iterken, öte yanda ölüm korkusu baskı altına alır. O bundan ancak usla kurtulabilir. İnsan kendi yaşama isteğinin özünü ve yaşamı anlaması gerekir. Otomatiğe bağlanmış dümdüz yaşanan bir hayattan ziyade o, yaşama istencinin kendisinden ne istediğini anlamalı, kendinin ve yaşamın farkına varmalıdır.

1.1.4. Yaşama İsteği Karşısında Özgürlük

İsteme özgürdür ve özgürlük kavramı olumsuz bir kavramdır. Çünkü özgürlüğün içinde zorunluluğun yadsınması vardır. Nesnel dünyada görünen her şey zorunluluğun bir parçasıdır. Dolayısıyla fenomenal dünya içinde insan ise özgür değildir. Çünkü her şey önceden belirlenmiştir.

Nesneleşme içinde bireyin verdiği kararlar onun özgür olduğunu göstermez. Kararları da zorunluluğa tabidir. Çünkü yeter sebep ilkesine bağlıdır. Gerçek özgürlük istemeye aittir. İsteme her zaman zorunlulukta ortaya çıkar. Bundan dolayı, özgürlüğün doğrudan görünebildiği tek zaman, istemenin ortaya çıkışının sona erdirdiği zamandır.⁵⁷

Rousseau'ya göre; 'özgürlük istediğini yapmak değil, istediğini yapmamaktır.'⁵⁸ Buradan özgürlük *olumlu* ve *olumsu*' olmak üzere ikiye ayrılmış olur. Olumlu özgürlük, bireye yapılması gerekenlerin dışardan söylenerek, bireyin yapmamayı tercih etmesi iken; olumsuz özgürlük dilediğini yapması hususunda dışardan bir engelle karşılaşmaması durumudur.

Schopenhauer da birey, istemesinden bağımsızlaşabildiği sürece özgürdür. Onun bütün özgürlük anlayışı, istemenin esaretinden kurtulmakta yatar. İsteme kendi doğasını tanıyıp bildiğinde, kurtuluşa giden biricik yol, istemenin sınırlama olmadan görülmesini sağlayan yoldur.⁵⁹

⁵⁶ Mustafa Kemal Günay, *Schopenhauer'in Felsefesinde Birey ve Özgürlük Anlayışı*, Y.L.T., Akdeniz Üniv. Antalya, 2008, s. 45.

⁵⁷ Arthur Schopenhauer, *İsteme ve Tasarım Olarak Dünya*, s. 224.

⁵⁸ J.J.Rousseau, *Yalnız Gezerin Düşlemleri*, Cumhuriyet Yay, İstanbul, 1999, s. 88.

⁵⁹ Arthur Schopenhauer, *İsteme ve Tasarım Olarak Dünya*, s. 302.

Bireyin istemeye hizmet etmekten vazgeçmesi ancak bilgiyle mümkündür. Bilginin ışığıyla aydınlanan isteme kendini kırar ve böylece o insan da kendi ilgi, isteme ve çıkarlarına hayır demeyi öğrenir ve güçlenir. Böyle bir insan *bağlarından kopmuş*, dünyanın kendisi gibi ortada duran, *bağımsız bilen ve objektif bir insandır* ama bu görünüşler dünyasına aykırı bir insandır.⁶⁰ İsteme burada kendisini tanımış ve kendini kırmıştır. ‘Aydınlanma, insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bu ergin olmama durumundan kurtulmasıdır. Bu ergin olmayış durumu da, insanın kendi aklını başkasının kılavuzluğunda kullanamayışıdır’.⁶¹

Aklı olan bir insan kendini özgür kılabilcekken bunu yapmıyorsa, bu istemenin emrinde olduğunu gösterir. Bahane olarak da insanların çoğunluğunu gösterecektir. Oysa aydınlanabilseydi karakteri değişecek ve daha hoşgörülü ve sevecen bir yapıda özgür bir birey olacaktır.

Tümüyle özgür insan, ulu insandır. Bunu, istemesine bilgi ile ulaşarak ve istemesine özgürlük katarak başarmıştır. Bu insan artık bencil ve kötü değildir. Kendi çıkarları doğrultusunda yaşamaz, insanlara fayda sağlamaktan başka bir düşüncesi olmaz ve kendi özgürlüğünü yaşar.

Burada önemli olan onu yönlendiren istemenin farkına varılmasıdır. Aydınlanan insan için artık bu dünya çıkarlarının paranın, statünün bir önemi yoktur. kendi bencilliğini kırmıştır ve insan ayırt etmeden iyiliği, güzelliği yeğler.

Günümüz insanlarına baktığımızda insanların kendi çıkarları, salt bencillikleri ön plandadır. Sürekli bir şeyler alan, maddi çıkar ve beklenti içinde olan insanların esareti filozofun görüşlerini destekler niteliktedir. Bir şeylere ulaşmak için karşısındaki insana acımayan, hedefleri doğrultusunda harcayan insan, kendi içindeki istemenin verdiği acıyı dindirememiş, karşı tarafında acı çekmesine sebep olarak içindeki bencilliği ve esareti gün yüzüne çıkarmıştır. Buna karşılık aydınlanma içindeki insan ise ruh dinginliğini ve iç huzurunu yaşamakla meşguldür.

1.2. Hayatın Anlamı

İnsan, sınırsız arzuları peşinden koşar. Birini tatmin edince diğerini kovalar. Her gün, çaba, sefalet, temin edilmesi gereken eksikler ve her an kapımızı çalmak

⁶⁰ Ioanna Kuçuradi, *Schopenhauer ve İnsan*, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 2006, s. 67.

⁶¹ I. Kant, *Seçilmiş Yazılar*, Çev. Nejat Bozkurt, Sentez Yay., İstanbul 1984, s. 213.

üzere olan ölümle boğuşarak zorla elde ettiğimiz bu hayatı sürdürürüz. Fakat bu dünya mutluluğu boşa çıkar. Mutlu olanlar, görünüşte mutludur, istisnalar elbette vardır.⁶² Çünkü hayat eşittir, ıstırap ve sefalet demektir.

İnsan hayatının mutluluğu, neşe ve zevkleriyle değil, keder ve ıstırapın yokluğuyla ölçülür.⁶³ İnsan hayatının iki temel kutbu, ihtiyaçlar ve can sıkıntısıdır. Fakir biri akşam yemeğini nerde bulacağını düşünürken, zengin ise servetinin esiri olmuş, daha başka nasıl zevkler alırım düşüncesinin sıkıntısına düşmüştür.

Hayvanlar ölümden, onun ne olduğunu bilmeden iç güdüsel olarak kaçarlar. Onların hayattan aldıkları zevk de acı da bize göre azdır. Hayvanlar, yaşamaktan bize göre daha fazla tatmin olurlar. Bitkiler ise tamamiyle tatmin olurlar. Çünkü bitkilerin ne düşünce ne de iç güduları vardır. İnsan da işin içine zevk, ıstırap, acı, yaşama galesi ve umutlar girince, anın tadını çıkaramaz ve yaşamdan zevk alamaz hale gelir.

İstırap, iradeyi ilgilendirir. Bedensel acıların ön koşulu sınırlardır. Ölüm anında bilinç kaybolduktan sonra can çekişmelerin acısı hissedilmez. Dolayısıyla ruhsal ıstırapın ön koşulu bilgidir, bilgi arttıkça ıstırapta artar.

Hayat, yerine getirilmesi gereken bir vazifedir.⁶⁴ İnsan yaşayarak bu vazifeyi yerine getirirken acıyı ve sefaleti çekmeyi de göze alır. Dolayısıyla insan hayatın anlamını, yaşadığı süre içinde sorgular ve acıdan başka bir anlam bulamaz.

1.2.1. Yaşama İradesinin Tasdiki ve İnkarı

Yaşama iradesinin olumlanması ve yadsınması safi bir *Velle et Nolle* (isteme ve istememe)dir. *Velle*, kendisini sezgisel kavrayış dünyasında gösterir. Bu, kendinde şeyin tezahürüdür. *Nolle*'nin ise hiçbir tezahürünü bilmiyoruz. Bildiğimiz şu ki, kişi var olduğu sürece 'velle ve nolle' çatışma halindedir.⁶⁵ İsteme, bu dünyaya ait bir durum olduğu için onu anlamlandırabiliyoruz. Çünkü *velle*'nin yansımaları dünya üzerinde görünür. Kör bir iradenin istemesinden söz edildiği için bu noktada isteme, zorunluluktan doğar. Fakat istememe yani *nolle* hakkında bir şey bilemiyoruz. Eğer

⁶² Arthur Schopenhauer, *Hayatın Anlamı*, Çev. Ahmet Aydoğan, Say Yay, İstanbul 2014, s. 9.

⁶³ *Age.*, s. 17.

⁶⁴ *Age.*, s. 29.

⁶⁵ *Age.*, s. 44.

kişinin varlığı sona erdiyse burada *nolle*, kendini saf bir biçimde ilan etmiş demektir. Burada *nolle*'nin akıl için ikinci bir hayatı sürdürüp sürdürmediğini kestiremeyiz.⁶⁶

Eğer dünyayı kavrayışa kendinde şeyden, yani yaşama iradesinden yola çıkarsak temelinde üremenin olduğunu görürüz.⁶⁷ Dünyaya şeytanın krallığı gözüyle baktığımızda, cinsel birleşmeyi şeytanın oyunu hatta gebeliği de şeytanın oyununu gizlemek istediği bir örtü olarak görebiliriz. Cinsel ilişkiden sonra şeytanın kahkaha atması da bunu destekler niteliktedir. Cinsel birleşme erkeğin işi, gebelik kadının işidir. Cinsel ilişki, yaşama iradesinin zaman içinde varlığını sürdürdüğünün işaretidir. Çocuk babadan iradeyi, anneden akıllı, zekayı, bilgiyi alır.⁶⁸

Yaşama iradesi, insanın ölümü gerçekleşene kadar kendini bu şekilde gösterir. Bireysel olarak kişilerin ölümü gerçekleşse dahi, yaşama iradesi var olmaya devam edecektir. Çünkü yaşayan diğer insanlar aynı şekilde üremeye ve hayatın içinde olmaya devam edecekler. Bu döngü sürekli sürüp gidecektir. İnsan var olduğu sürece yaşayarak ve üreyerek yaşama iradesini tasdik etmiş olurken, öte yandan ölüm gerçeğiyle de yaşama iradesini inkar etmiş olacaktır.

1.2.2. Hayatın Boşluğu Öğretisi

İnsan, binlerce yıllık yokluktan sonra şaşarak ve aniden var olduğunun farkına varır. Kısa bir süre tattığı varlık halinden sonra yine yokluk haline geri döner.⁶⁹ Hayatımızdaki her olay, bir anlığına vardır. Yaşamımız, andan ibarettir. Bu anın tadını çıkarabilmek en büyük bilgeliktir. Gerçeklik, şimdi de mevcuttur.

Gerek insanların gerekse hayvanların bu dipsiz deviniminin temelinde iki dürtü vardır; açlık ve cinsellik. Buna biraz da can sıkıntısı eşlik eder.⁷⁰ Hayatın kendi başına bir değeri yoktur. İhtiyaçlar ve yanılısamar onu devinim halinde tutar. Bunlar ortadan kaybolduğunda da hayatın boşluğunun farkına varırız.

Doğumdan ölüme giden yol, mutluluk ve yaşam coşkusu açısından bir iniştir. Hayatta yaşadığımız her şey gelip geçici, şimdi kaçırdığımız fırsatlar, yaşadığımız acılar birer hatıra olarak kalacaklar. Bizim sahip olduğumuz, sözde varlıktır. Platon'un idealar öğretisinin temelinde olduğu gibi gerçekten var olan idealdır,

⁶⁶ Arthur Schopenhauer, *Hayatın Anlamı*, s. 44.

⁶⁷ *Age.*, s. 49.

⁶⁸ *Age.*, s. 51.

⁶⁹ *Age.*, s. 64.

⁷⁰ *Age.*, s. 66.

şeylerin doğası ise gölgeden ibarettir.⁷¹ Bu dünyada elde etmek için arzuladığımız şeyler, küçük heveslerdir. Gerçek değildir, aslında onlar birer gölgedir. Kendi irademizle gelmediğimiz bu dünyada, elde ettiğimiz küçük mutluluklardır. Hiçbiri hayatın boşluğunu dolduracak şeyler değildir. Geçici tatminden öte bir şey sağlamazlar. İnsan her defasında, hayatın boşluğu ve anlamsız olduğu gerçeğiyle yüzleşir.

1.2.3. Uçucu veya Aldatıcı Bir Şey Olarak Mutluluk

Schopenhauer'a göre, dünyevi mutluluk bir yanılsamadır. İsteme halinin, tatminidir. Fakat bu isteklerimiz, arzularımız asla tatmin olmaz, olsa da yenileri istenecektir. Bir türlü tatmin olmayan insan, sonunda mutsuz olacaktır. Bir amaca ulaşıldığı zaman onun cazibesi kalkacaktır artık. Bu, cinsel hazda da böyledir. Aşık olan, eriştiği hazdan sonra hayal kırıklığı yaşar. Yani mutlak tatmin diye bir şey yoktur. Bununla birlikte insanın tek yanılgısı, mutlu olmak için doğduğunu düşünmesidir.⁷² Doğuştan gelen bu düşünce yanlıştır. Schopenhauer'ın gözünde hayattan mutluluk beklenmesi, yaratılış gayesiyle ters düşer. Bu, istemenin bir oyunudur.

İstemenin yapısı içindeki ıstırabın aynı anda her yerde mevcut oluşundan hareketle temellendirmede Schopenhauer, ıstırabı bir şeyden yoksunluk olarak tanımlar. İstemenin temeli zaten acıdır. Bu sebepten de acı çekmek insanın kaderinde vardır.

Bir ıstırabın karşısında binlerce hazzın hiçbir önemi yoktur. Erişilebilecek herhangi bir mutluluk benim ya da bir başkasının ıstıraplarını silmeye yetmeyecektir, bu doğrudur. Fakat sırf içinde ıstırap barındırıyor diye varoluşu reddetmeyi anlamak da hayli güçtür.

1.3. Hayat ve Din Üzerine

Din, kalabalıkların metafiziğidir.⁷³ Filozoflar özgürlüğüne kavuşmuş azınlık için, din kurucuları ise çoğunluğa, insanlığın büyük bölümüne varoluşun yüksek anlamını göstermek için gelirler. Platon'a göre, kalabalıkları felsefi olarak aydınlatmak imkansızdır. Çünkü onlara din üzerine düşündürmek, onu gözden

⁷¹ Arthur Schopenhauer, *Hayatın Anlamı*, s. 74.

⁷² *Age.*, s.113.

⁷³ Arthur Schopenhauer, *Din Üzerine*, Çev. Ahmet Aydoğan, Say Yay, İstanbul 2015, s. 16.

düşürmek, dini ellerinden almak anlamına gelir.⁷⁴ Fakat insanların da bir yaşam izahına ihtiyaçları vardır. Bu, kimine göre felsefe kimine göre dinle yapılır.

Çocukluk yaşlarında bilinç altına dinle ilgili dogmalar, korkutucu hikayeler yerleştirilir. Bu hikayelerle büyüyen çocuk, yetişkin olduğunda bunların sorgulanmasını hoş karşılamaz. En azından çoğunluğu için durum böyledir.

İnsanlar yapı itibariyle inanma eğilimindedirler. Hayatın sıkıntılarından, acılarından bunalan insan, dinde teselli bulur, onunla ferahlar. Hatta ölüm anında bile, hatta en çok o anda hakiki faydasını görür.

Buradan bakıldığında din, kandırmaca, felsefe ise gerçek olan gibi görünür. Çünkü insan dinle rahatlar fakat gerçekler insanı her zaman rahatlatmaz. Felsefe doğası gereği insanı şüpheye götüreceği için, insan burada endişe duygusuna kapılıp, sıkıntı duyabilir. Çıplak hakikat, mitos ve yalanlar olmaksızın yalın ve anlaşılır olmalıdır. Görünümünü değiştirip din kisvesi içine sokulmadan gerçek formu içinde herkese hitap etmelidir.

Schopenhauer'a göre, hakikat bulunamamıştır. Çünkü din, felsefeyi baskılamıştır. Bunu daha küçük yaşlarda çocukları, rahiplere bırakarak yapmışlardır. Gelecekte çocukların takip edecekleri yolu, rahipler belirlemiştir. Ve bu fikirler de hiç değişmeksizin hayat boyu kalabiliyor.⁷⁵

Yine de insanlar bir metafizik sisteme, yani dünyaya ve varoluşa dair bir açıklamaya muhtaçtır. Çünkü bu, onların en doğal gereksinimidir. Burada ihtiyaç duyulan bir halk metafiziğidir, yani dindir. Şu halde doğru ve tatmin edici bir ahlak sisteminin dogmaları olmalı ve her şeyden önce acı ve ölüm karşısında bitip tükenmeyen bir teselli sunmalıdır.⁷⁶ Çünkü hayatın ölüm gerçeği karşısında, insanların ölüm korkusundan kaçmak ve sığınmak için bir şeye inanmaya, yani dine ihtiyaçları vardır.

Dinin açığa çıkabilmesi için karanlığa ihtiyaç vardır. Bütün dinlerin ön koşulu, belli bir cehalet düzeyidir. Bilimlerin ilerlemesi, ülkeler ve halklar arasındaki bilgi akışının artmasıyla felsefenin konuşmasına izin verilmiştir. Bununla birlikte

⁷⁴ Arthur Schopenhauer, *Din Üzerine*, s. 42.

⁷⁵ *Age.*, s. 62.

⁷⁶ *Age.*, s. 63.

*Dünya, yeniden doğum.

vahiy ve mucizeye dayalı her inanç er ya da geç kaybolacak. İşte o zaman felsefe bu boşluğu dolduracaktır. Ortaçağ'ın o karanlık dünyası bu şekilde aydınlanmıştır.

Din, yanlış olanı öğütmez, doğrudur; iyiye, güzele yönlendirir; fakat izaha muhtaçtır. Din, dogma ve safsatılardan arınmalıdır. Din, birleştiricidir ve ahlaka aykırı olması da mümkün değildir. Fakat insanlar kendi dinlerini üstün görüp, başka ırk ve dinleri aşağılamamalıdır.

Öte yandan Schopenhauer, panteizmi hiçbir şey söylemediği için eleştirir. Dünyaya 'Tanrı' demek onu açıklığa kavuşturmaz. 'Dünya Tanrı'dır ya da 'dünya dünya'dır desekte aynı kapıya çıkar.⁷⁷ Bu, bilinmeyeni daha fazla bilinmeyenle açıklamaktır.

Dünyadan yola çıkmadıkça, verili olan şeyden Tanrı'dan yola çıktık. Neticede Tanrı'dan kurtulunamayacağı zaman da bu rolü tekrar dünya üstlendi. İşte panteizmin kökeni budur. Panteizm iyimserdir, bu yüzden de yanlıştır. Buna karşın teizm ise kanıtlanmamış bir şeydir. Fakat tam olarak saçma da diyemeyiz. Ne var ki panteizm varsayımıyla sadece bu küçük yeryüzünde her dakika can veren ve bunu kendi özgür iradesiyle yapan yaratıcı Tanrı'nın kendisi sonsuza dek azap içindedir⁷⁸ ki bu saçmadır. Bu dünyayı şeytanla özdeşleştirmek daha doğru olacaktır.

Panteizm taraftarları Samsara'ya* Tanrı ismini vermektedirler. Mistikler ise Nirvana der. Hristiyan ve Müslümanlar ise Tanrı sözcüğünü doğru ve gerçek anlamında kullanırlar.⁷⁹

Tüm bunlar neticesinde Schopenhauer, iyimserlik ve kötümserlik meselesini acıdan ibaret olan dünya karşısında ya inziva ya da kendini yadsıma olarak yorumlayan Hristiyan ahlakıyla bağdaştırma eğilimindedir. İyimserlik, 'Yahudi tektanrıcılığı'nın bir sonucudur. Tüm tanrıcılık da iyimserdir. Tüm tanrıcılıkta izaha dünyadan değil, Tanrı'dan başlanır. Dünyayı bir Tanrı olarak görmek kimsenin aklına gelmeyecektir.⁸⁰ Öte yandan burada Tanrı, düşüncesiz bir Tanrı olarak görülür. Zihnimizde Tanrı ile ilgili bir düşünce olmasaydı dünyanın iyi olduğu fikrine asla kapılmazdık.

⁷⁷ Arthur Schopenhauer, *Din Üzerine*, s. 158.

⁷⁸ *Age.*, s.160.

* Samsara: Dünya. Hinduizm ve Budizm dinlerinde reenkarnasyon ya da yeniden doğum döngüsünü anlatan kavram.

⁷⁹ *Age.*, s.160.

⁸⁰ *Age.*, s.106.

Schopenhauer'a göre, din kalbin isteklerinin somutlaşmasıdır. Düşünür bu görüşü Hume'dan almıştır. Schopenhauer dinleri iyimser ve karamsar/kötümser olmak üzere ikiye ayırır.⁸¹ Kendi öğretisini karamsar kategorisine koyar. Başta Hristiyanlık ve Budizm olmak üzere Uzakdoğu dinleri bu karamsar sınıfa girerler. Budizmde yaşama irade'sinin olumsuzlanması, dünyanın haz ve zevklerinden, baştan çıkartıcı etkilerden uzak durma öğretisinde kendini gösterirken, Hristiyanlığın metafiziksel öğretisindeki ilk günah aynı olumsuzlanma işlevine denk gelir.

Schopenhauer felsefesinin amacı dünyanın sefalet ve ıstıraplarından manevi kurtuluş yoluyla kurtulmaktır. Ama bu hedefe ulaşırken konuya bir Tanrı dahil etmez. Burada dinsel ateizm söz konusudur. Bu ateizmde ahlak, ilahiyattan ayrı bir yerde kurulmaya çalışılır. Schopenhauer ahlakın, Tanrısız bir dünyada da inşa edilebileceğini göstermeye çalışmaktadır. Din, gerçekliğin karşısında olan bir zıtlık değildir; bizzat kendisi mutlak gerçeği öğretir. Felsefeden farklı olarak dinler, ateş böcekleri gibidirler; ışıltamak için karanlığa muhtaçtırlar. Belli bir derecedeki cahillik, onların içinde yaşayabilecekleri yegane zemindir. Astronomi, doğabilim, jeoloji, tarih, coğrafya ve felsefe yaygınlaşıp gelişince, vahye veya mucizeler öğretisine dayalı her inanç batıp gitmekten kurtulamayacaktır.⁸²

⁸¹ Veysel Atayman, *Var olmanın Acısı Schopenhauer Felsefesine Giriş*, Donkişot Yay, İstanbul , 2005, s.136.

⁸² Arthur Schopenhauer, *Philosophische Vorlesungen, Toplu Eserler İçinde 9/10 Cilt*, München, Serie Piper, 1985, s. 382.



İKİNCİ BÖLÜM

2. SCHOPENHAUER'DA ÖLÜM ve SONRASI

2.1. Hayatın Acılarından Ölüme Bakış

Hayatın amacı ıstırap çekmek değilse, varoluş amacından sapmış demektir. Hayatın mutluluğu hazlarla ölçülemez. Hayattan mutlu anları çıkardığımızda bize kalan acının, ıstırabın yokluğuyla ölçülebilir.⁸³ Başımıza gelen her felaket bir kural dahilinde gelmiştir.

Bir şey dikkatimizi çekiyor, hemen fark ediyorsak bu, bizde kötü bir etki yapmış demektir. Nitekim vücudumuzun genelinin sağlıklı oluşunu değil de, ayakkabının vurduğu o küçük yerin acısını duyumsamamız gibi.

Schopenhauer, kötülüğü olumsuz olarak açıklayan metafizik sistemleri saçma bulur. Ona göre kötülük; kendini hissettiren, olumlu olandır. İyilik ise bir arzunun, bir acının sonlanmasıdır.

İnsan sürekli zevk, sefa içinde yaşasaydı, bu kez canı sıkılacak, kötü şeyler yapacaktı. Kavga, adam öldürme gibi. İnsana has mutluluğun maddi temeli sağlık, beslenme, korunma, cinsel tatmindir. İnsan bu noktada geleceğe yönelik düşünmeye başlar. Bu da endişe, korku ve umudun kökenidir. Hayvanlar için ise anlık haz ve ıstıraplar vardır. Düşünme yetileri kısıtlı olduğu için o andaki ıstırap, defalarca tekrar etse bile ilk seferki gibi kalır ve artamaz. Hayvanların kıskanılması kaygısızlığı ve sakinliği buradan gelir. İnsan, entelektüel hazların keyfini çıkarmada hayvanları geride bırakır. İnsanın ıstırap dünyasında can sıkıntısı vardır. Bu, hayvanlarda yoktur.⁸⁴

Öte yandan cinsellik insan için kısa süreli bir hazla uzun süreli bir ıstırabın kaynağı olur. İnsanlarda cinsel tatmin inatçı bir seçiciliğe bağlıdır. Sonunda ıstırap, insanın ölümü biliyor olmasından dolayı daha da artar. Oysa hayvanlarda iç güdüsel

⁸³ Arthur Schopenhauer, *Dünyanın İstırapı Üzerine*, Çev. Ferhat Jak İçöz, Kafka Kitap, İstanbul, 2018, s.13.

⁸⁴ *Age.*, s.15.

olarak kaçış vardır. Ölüm, hayvanlar için ufukta kendini göstermezken, insan için hep oradadır.⁸⁵

Hayvanlar ve bitkiler salt varoluşa göre bizden daha memnunnlardır. Aslında insanlarda kör ve duyarsız oldukları sürece böyle olabilirler. Fakat insanda haz, arzu, gelecek kaygısı gibi duygular devreye girince durum değişir. İnsanlar çocukluk ve gençlik yıllarındaki heyecan, heves ve beklentileriyle, yaşlılık dönemine geldiklerinde bunlardan ne kadarını doyuma ulaştırabildikleri hususunda düşünürler ve sonunda sessizliğe kapılırlar. Çünkü Schopenhauer'a göre dünya cehennemdir. Brahma dünyayı, bir tür günah veya yanlışlık sonucunda yaratır. Bunun karşılığında da hatasını telafi etmek için kendini affettirene kadar dünyada kalır. Budizm'de dünya, uzun bir huzur sürecinin ardından o kutsal Nirvana halinin ilahi duruluğunun, sebebi bilinmeyen bulanıklaşmasının sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu sebeple dünyanın kökeni mukadderattır.⁸⁶

Dünyanın sonsuz bilge, iyi ve güçlü varlığın başarılı bir eseri olduğu görüşüne iki şey karşı çıkar; sefalet ve insanın kusurluluğu. Dünya var olmamış olsaydı aslında çok daha iyi olacaktı görüşünü destekler niteliktedir bunlar. Bu unsurlar Yaratıcı'ya karşı suçlamaya dönüşür.⁸⁷ Çapkın babaların çocukları gibi dünyaya zaten suçlu geliriz. Varoluşumuz yani bu dünyaya ait olan bedenimiz, bu suçluluğu telafi etmeye çalıştığı için zavallı, sonu ise tam bu yüzden ölümdür. Büyük dünyevi ıstırapların nedeni, iğrenç dünyevi günahlardır. Schopenhauer'ı Tevrat'a razı eden tek şey, Düşüş/Kovulma öyküsüdür.⁸⁸ Hatta bu öyküye kitaptaki tek metafiziksel gerçek gözüyle bakar. Çünkü varoluşumuz bir kabahatin sonucu, yasak bir arzunun cezasıdır.

Her birimiz varoluşumuzun acısını çekmek için dünyadayız. Herkesin kendi cezasını çektiğini bildiğimiz için de ıstıraplara olağan olaylar gözüyle bakarız. Nerede olduğumuzu hep aklımızda tutmalı, tüm insanlara kendi kusurlulukları sonucu dünyaya gelmiş ve bunun kefareti ödeyen varlıklar olarak bakmalıyız.

⁸⁵ Arthur Schopenhauer, *Dünyanın İstırapı Üzerine*, s.16.

⁸⁶ *Age.*, s. 21.

⁸⁷ *Age.*, s. 22.

⁸⁸ *Age.*, s. 23.

Dünyanın ve dolayısıyla insanın da aslında hiç var olmaması gerektiği inancı, bizi birbirimize karşı anlayışlı olmaya götürür. Bu da diğer insanlara karşı sabır, hoşgörü, hayırseverlik ve dayanma gücü gibi duyguları beslememizi sağlar.⁸⁹

2.1.1. Var Olmanın Beyhudeliği

Var olmanın beyhudeliği kendini, varoluşun aldığı her şekilde gösterir. Bireyin sonluluğunda, şimdiki anda, her şeyin tesadüfi olmasında, sürekli oluşta, tatmin olmaksızın daima arzulamada.⁹⁰

Hayatımızın her anı, o ana aittir, şimdidir, daha sonra ise sadece geçmişe ait olacaktır. Bu bize her akşam bir gün daha kaybettiğimizi, fakirleştiğimizi gösterir. İçimizden kendimize her gün yeni bir hayat, yeni bir zaman bahşedileceğini gizlice bilmeseydik, akıp giden zamanın sürekli geri çekilmesi karşısında çıldırırdık. O halde en büyük bilgelik, şimdiki anın keyfini çıkarmak ve bu keyfi, hayatın amacı yerine koymaktır. Çünkü şimdiki an tek gerçek andır, geride kalanlar ise hayalidir. Öte yandan bu tür bir hayat tarzına en büyük aptallık da diyebiliriz. Zira bir anda var olmayı kesen, bir rüya gibi yok olup giden bir şey, asla ciddi bir çabaya değmez.⁹¹

Schopenhauer'a göre dünya hayatından mutluluk beklemek ve bunun için bir çaba göstermek beyhude bir uğraştır. Hiçbir insan mutlu değildir, nadiren ulaşılan bir mutluluğun peşinden koşar. Ulaşsa bile yalnızca hayal kırıklığı yaşar. Öte yandan gelip geçici anlardan oluşan ve sonlu bir hayatta mutlu olmuş olması ya da olmaması aynı kapıya çıkar.⁹² Schopenhauer'a göre bu bir aldanmadır. İnsan geçici hevesler yerine varoluşun kendisiyle baş başa kaldığında, varoluşun değersizliği ve beyhudeliği kendini apaçık gösterir. Schopenhauer bu hisse 'sıkılma' der.⁹³

İnsan dünyadayken elde etmeye çalıştığı istekleri bir süre sonra anlamsız gelecektir. Buna bedensel arzuları da dahildir. Başlangıçta bedensel arzular ve şehvetin karşı tarafla buluşmasıyla hayata başlar, daha sonra leş kokan cesetlere bürünerek sonumuza ulaşırız. Ne yazık ki sonuç, bu kadar nettir. İnsana bahşedilen bu kısa zaman dilimini can sıkıntısıyla geçirmek yerine, hayattan bir şey beklememek en doğrusu olacaktır.

⁸⁹ Arthur Schopenhauer, *Dünyanın İstrabı Üzerine*, s. 24,25.

⁹⁰ *Age.*, s.26.

⁹¹ *Age.*, s.28.

⁹² *Age.*, s.29.

⁹³ *Age.*, s.31.

Schopenhauer varoluşu bir hata olarak görür. Hayat, bir hayal aleminden çıkış süreci olarak görülürse insan, kendisi için en iyisini yapmış olur.⁹⁴

2.1.2. Gerçek Varlığımızın Ölüm Tarafından Yok Edilemezliği

Ölüm, hayatımızı sonlandırabilir, varoluşumuzu değil.⁹⁵ Bir insan öldüğünde, sadece bir fenomen son bulur. Yani görüntü olarak ve o anda bir yok oluş vardır. Kendinde şey bundan etkilenmez. Ölüm, akla ilk gelen anlamıyla bir son olarak görünse de bazı dinler için ölümden sonra yeni bir hayatın, ahiret hayatının başlangıcıdır.⁹⁶ Fakat bizim burada üzerinde duracağımız konu, Schopenhauer'ın ölüme bakışıdır. Onun ölüm düşüncesinde yeniden dirilme ya da ahiret hayatı söz konusu değildir. Ölüm, anlıktır ve sonrası yoktur, yeni bir hayata başlangıç değil, bilinmezlik hakimdir.

Şu anın, şimdinin iki yarısı vardır: Nesnel ve öznel. Nesnel yarısında zaman sezgisine sahibiz ve bu zaman akıp gider. Öznel yarısı ise sabittir. Çok uzak geçmiş hatıraları, varoluşun gelip geçiciliğini bilmemize rağmen ölümsüzlüğümüzün bilinci de buradan gelir.⁹⁷

Yaşadığımız süre boyunca zamanın sonunda değil hep ortasındayız. Sürekli ölüm korkusu içinde olmadan yaşamamızı sağlayan da budur. Şimdiki zamanın kaynağının içimizde olduğunu sezgisel bir şekilde idrak eden insan, kendi varlığının yok edilemezliğinden şüphe etmez. Öldüğü zaman nesnel dünyaya aracılık eden aklı kaybedecek olsa da, varoluşunun bundan etkilenmeyeceğini bilir. Hayatı bir rüya, ölümü de bu rüyadan uyanış olarak nitelendirebiliriz. Kişilik ve birey, bu rüya haline aittir, dünyada olandır, uyanmış bilince değil. Bu sebeptendir ki ölüm, bireye yok oluş gibi görünür. Oysa ölüm, asıl halimize geri dönüştür. Bu yaşadığımız hayat ise, asıl halimizden kısa süreli bir uzaklaşmadır.⁹⁸

Bilinç, ölüm halinde yok olur fakat bilinci üreten şey asla yok edilemez.⁹⁹ Bilinç, her şeyden önce akla bağlıdır, akıl da fizyolojiye. Ölüm anında fizyolojik sistemlerde devre dışı kalacağından, doğal olarak bilinçte gider. Fenomen ortadan

⁹⁴ Arthur Schopenhauer, *Dünyanın İstrabı Üzerine*, s.32.

⁹⁵ *Age.*, s. 55.

⁹⁶ Nazlı Okur Akdeniz, Karamsarlığın Gölgesinde Ölüm ve İnsan: Schopenhauer, *Gök Medrese İlahiyat Araştırmaları 2/ Ruh Ölüm ve Ötesi*, Ed. Hasan Özalp, Abdullah Pakoğlu, İstanbul, 2019, s. 113.

⁹⁷ *Age.*, s. 56.

⁹⁸ *Age.*, s. 57.

⁹⁹ *Age.*, s. 58.

kalktığında, fenomenal alemde de görüntüsü son bulacağından tüm fonksiyonlarda yitirilmiş olacaktır. Yalnız istenç hariç. Zaten akıl ve istenç, zıtlık halindedir. İstenç, birincildir, asıl unsurdur ve tek başınadır. Ölümle birlikte geri döndüğümüz halimiz, asli olandır, varlığın özüdür, kendinde şeydir. Biliş sadece fenomenler dünyasının bir aracıdır. Bizim asli varlığımız istençtir. İstenç, kendi içinde bilişsizdir. O halde ölüm bizi akıldan mahrum bırakıyorsa, bilişin olmadığı birincil halimize naklediliyoruzdur ki bu hal bilinçsiz değil, bilinç-bilinçsizlik biçiminin üzerine çıkmış bir haldir.¹⁰⁰

İçe bakmak yerine dışarı bakacak, dünyaya nesnel bakış açısından bakacak olursak ölüm bize hiçliğe gidiş olarak gelecektir. Doğum da hiçlikten çıkıp gelmek olacaktır. İki görüşe de tam olarak doğru diyemeyiz çünkü ikisi de fenomenal dünyanın gerçekliğine sahiptir. Ve ölüme karşı hayatta kalıyor olmamız her gün gerçekleşen üreme mucizesinden daha büyük mucize değildir. Ölen her şey, bütün hayatın kaynaklandığı yere gider. Bu açıdan bakınca hayata, ölümden alınmış bir borç gözüyle bakabiliriz.¹⁰¹ Ölüm, bireyin sonudur fakat bireyde yeni bir varlığın tohumu vardır. Dolayısıyla, ölen hiçbir şey sonsuza dek ölmez. Ölen yok olur ama tohum kalır ve bu tohumdan yeni bir varlık kendini göstermeye başlar. Bu, *lingenesia*'dır.*¹⁰²

Hepimizi oluşturan iki anne-baba bileşeni vardır. İstenci erkek, akılı ise kadın verir. Bunlar üremeye birleşir, ölümle ayrılır. Ölüm, bireyin sonudur. Ölümünün ardından yas tuttuğumuz bireydir. Onu gerçekten kaybettiğimizi hissederiz.

İnsana farklı iki açıdan bakarız. İnsan fanidir, hata ve acılarla yüklenmiştir, başlangıcı ve sonu vardır. Diğer açıdan ise, insan var olan her şeyde nesneleşen yok edilemez, ilksel bir varlıktır.¹⁰³ Hayat zamanda akarken, ölümsüzlük hiçliğin sonsuzluğunda kendini gösterir.¹⁰⁴

2.1.3. İntihar

Schopenhauer'ın kötümserlik düşüncesine bakarak iki soru sorulabilir. İlki, Schopenhauer'ın ileri sürdüğü içinde bulunduğumuz çıkmaz için intihar bir çözüm yolu olmaz mıydı? İkincisi ise yaşasak fakat kendimizi, istemeden kurtarabilseydik

¹⁰⁰ Arthur Schopenhauer, *Dünyanın İstirabı Üzerine*, s. 60.

¹⁰¹ *Age.*, s. 61.

* (Eski Yun.) Yeniden doğuş.

¹⁰² *Age.*, s. 62.

¹⁰³ *Age.*, s. 63.

¹⁰⁴ *Age.*, s. 65.

bu da bir çözüm olur muydu? Schopenhauer ilkinde, intiharın bir çözüm yolu olmadığını söyler. Bu bizi şaşırtır. Öte yandan ikincisine ise, evet cevabını verir. Can sıkıntısını hatırladığımızda bu da tuhaf gelir. Schopenhauer'ın bu iki soruya verdiği cevap bazıları için, mümkün olan olağandışı bir duruma dayanır ki buna *iradenin yadsınması* der.¹⁰⁵ İntihar eden birisi ise bu değişime erişmeyi başaramaz ve iradeyi olumlamayı sürdürür. İradenin olumlanması, sürekli istemenin kendisidir. İradenin olumlanması yerine buna bedeninin olumlanması da denir. İnsanlar ihtiyaçlarının, hedeflerinin peşinden koşarken bunu varoluşlarının anlamı olarak görürler.¹⁰⁶

Schopenhauer'ın intiharı ele alma şekli şaşırtıcı bulunur. Onu sadece tasvip etmemekle kalmaz. İntihar eden kimse hayatı ister. Sadece onun kendisine sunduğu şartlardan memnun değildir.¹⁰⁷ İntihar eden kimse noksanlık döngüsünden kurtulamamaktadır. İstiraplar ağır basmıştır. İstemeyi sona erdiremediği için, hayatına son vermiştir. İntihar edenin umutsuzluğu, yaşama iradesinin yadsınması durumunun tam tersidir. Yani iradenin yadsınması, can sıkıntısı ve intihar görüşünün tam karşısındadır.

Schopenhauer bilen özneyi irade karşısında özerklikten yoksun olarak resmeder. İstirap çekmemiz bizim tercihimiz değildir. Özne, yaşama iradesinin bir tür kurbanıdır.¹⁰⁸

Schopenhauer bir noktada Platon'la hemfikirdir.¹⁰⁹ Schopenhauer'a göre kendinde şey olarak istemenin nesneleşmesi idealar ile başlamakta ancak tek tek şeyler idea kalıplarına göre ortaya çıkmaktadır. Yani birey olan bir özne tarafından algılandıkları için bulanıklaşmaktadırlar. Eğer durum böyle olmasaydı, özne birey olarak algılamak yerine doğrudan ideaları kavrayabilecek olsaydı o vakit dünyamızda değişim ve akış söz konusu olmayacak aksine sonsuz bir şimdi içinde yaşıyor olacaktık. Oysa zaman kalıbı, bizde bireysel varlığın idealardan edindiği zaman dışı olan parça parça bir görünümdür.¹¹⁰ Bu konuda Platon Timaios diyalogunda 'Zaman sonsuzluğun devingen resmidir' der.¹¹¹ Ruhun bedenden

¹⁰⁵ Arthur Schopenhauer, *Hayatın Anlamı*, s. 133.

¹⁰⁶ *Age.*, s. 134.

¹⁰⁷ *Age.*, s. 136.

¹⁰⁸ *Age.*, s. 139.

¹⁰⁹ *Age.*, s. 140.

¹¹⁰ Murat Kaymaz, Schopenhauer Felsefesinde Platonik Öğeler, *Felsefe Arşivi*, 47. Sayı, 2017/II, 81-97, s. 91.

¹¹¹ Platon, *Timaios*, Çev.Erol Güneş-Lütfi Ay, Cumhuriyet Yay., İstanbul, 2001, s. 37.

özgürleştirilmesi fikri, kişinin kendisini iradeden özgürleştirilmesi olarak daha iyi anlatılır. Fakat burada bile özne, özerklikten yoksundur. Kişi o kadar çok ıstırap çeker ki, yaşama iradesi kendiliğinden tükenir.¹¹² Var olmayı sürdürür fakat bir amaç olarak yaşamdan kendini soyutlar. Buradaki daha ender yol ise, bilgi yoludur. Azizler, bireyselliğin yanılsama olduğunu bilirler.

Schopenhauer'da Nietzsche'nin hastalıklı bulunduğu unsurlardan biri tek umudun, içimizdeki yaşama iradesini kırarak kadar şiddetli ıstırapta bulunduğu görüşüdür. Bunun varoluş için olumlu değer görülmesi de Schopenhauer'ın en kötümser düşüncesidir.¹¹³

Hayatın dehşeti, ölümün dehşetini geçtiği zaman insan hayatına son verir.¹¹⁴ Ahlaki açıdan bakıldığında intihar eden kişi suçlanır, günahkar ilan edilir. Oysa insanın en fazla söz söyleme hakkı kendi bedeni üzerinedir. Onun bu dünyadaki varlığını kendi isteğiyle bilerek sonlandırması, onun fenomenal düzlemden yok oluşunu ifade eder. Bizler ise arkasından 'Nasıl cesaret etmiş?' deriz. Hatta üzülmürüz. Ama bunun karşısında cinayet işleyen, hırsızlık yapan biri olsaydı, o kişiye karşı öfke besler, ceza kesmek isterdik. Fakat intihar eden kişiye üzülmürüz. Çünkü artık bu dünyada yoktur ve buna kendi karar vermiştir.

Fiziksel bir rahatsızlık geçirdiğimizde iyileşmeyi isteriz. Tüm ilgimiz oraya kanalize olmuştur. Aslında fiziksel ıstırap, ruhsal ıstırap için bir moladır. Çünkü ruhsal ıstırapın esiri olmuş biri iyileşmeyi değil, intiharı düşünür. Fiziksel acının bir önemi kalmamıştır. İnsan artık bu dünyada yapacak bir şeyi olmadığını düşününce hayatını sonlandırmayı seçer. Ölümü bir kurtuluş olarak görür. İntihar bu noktada tam da aranılan çözümdür.

2.2. Ölümün Anlamı

2.2.1. Kurtuluş Olarak Ölüm

Schopenhauer'a göre, insan davranışlarında özgür değildir. İnsanın, dünyada yapıp edecekleri önceden belirlenmiştir. İnsan, doğuştan getirdiği sınırlı yetilerle özgürlüğü anlayamaz. Onun yerini ve zorunluluğunu anlayabilir. Schopenhauer'ın

¹¹² Arthur Schopenhauer, *Hayatın Anlamı*, s. 141.

¹¹³ *Age.*, s. 143.

¹¹⁴ *Age.*, s. 72.

mantığına göre irade yanlış yola sapmıştır. Bu nedenle dünya bozuk ve kusurludur.¹¹⁵

Schopenhauer'a göre, insanın gerçek amacı acıdan, sefaletten kaçmak değil, onun anlamını bulup çıkarmaya çalışmaktır.¹¹⁶ Peki tüm bunlar karşısında Schopenhauer, ölümsüzlüğe inanıyor muydu, sorusuna evet diyebiliriz. Çünkü bilincimiz, aklımız gidebilir fakat irade kaybolmaz. O, dünyanın iç özüne aittir. Schopenhauer'ın kullandığı 'yok edilemezlik', ölümsüzlükten daha kesin bir tabirdir.¹¹⁷ Schopenhauer'ın ölümsüzlükten kastettiği, ölümden sonra bir yaşam olduğu düşüncesi değil, sürekli doğumların birbirini takip etmesi neticesinde yaşama idesinin yok edilemezliği düşüncesidir.

İnsan kendine özgü bir ideadır. İnsan söz konusu olduğunda ideanın yok edilemezliği beraberinde ferdin asli yok edilemezliğini getirir. Akıl, bilinç az çok geçici şeylerdir. Fakat irade yok edilemez.¹¹⁸ Schopenhauer'ın bildik görüşlerden farkı, ölümsüzlüğün kader olması, başka bir yerde mücadeleyle dolu ayrı bir hayatın buradakinden daha iyi olmaması ve yüce görevin doyurulmaz iştiha ile hayatı ve hazzı arayan bu bencil iradenin ebediyen aşılmasıdır.¹¹⁹

Şu halde intihar, bir çıkış yol değildir. Hayatta herkes zorlanır, acı çeker, kendi payına düşeni yaşar. Ama felsefe ve sanatla uğraşırsak, dünyadaki başka güzelliklere yönümüzü çevirirsek kuşlara, bahara, bu bizim için aldatici da olsa bir kurtuluş olabilir. Peki yaşamaktan başka çaresi olmayanlar için nasıl bir çıkar yol olabilir sorusuna ise Schopenhauer, çok sert ve uç bir öğretille karşılık verir. Bu, yaşama arzusunu sona erdirmektir. Kaderimiz istediğimiz gibi değilse, kendimiz kendi istediğimiz gibi değil isek, burada yapılacak tek şey ölmek, varlığı sona erdirmektir. Çünkü dünya ve ahiret, iradenin nesnelleşmesidir. Ve bu Schopenhauer'ın genel felsefesinin ana fikridir.¹²⁰

İnsanın bu hayatın ıstıraplarıyla, acısıyla boğuşacak gücü varsa, cesareti ve iradesi varsa yaşamaya devam edebilir. Ölümden korkmasına gerek yoktur. Çünkü ölümün temel irade üzerinde bir gücü yoktur ve birisi yaşamak isterse şu veya bu

¹¹⁵ Arthur Schopenhauer, *Din Üzerine*, s. 196.

¹¹⁶ *Age.*, s.197.

¹¹⁷ *Age.*, s.197-198.

¹¹⁸ *Age.*, s. 198.

¹¹⁹ *Age.*, s. 199.

¹²⁰ *Age.*, s. 201.

formda yaşayacaktır. İrade, dünyanın özüdür, doğum ve ölüm onun içeriğini değil, görünüşünü etkileyebilir.¹²¹

Schopenhauer'a göre beden varlığını sürdürdükçe tam bir zafer elde edemez. Aziz kişi, bu dünya hazlarından elini eteğini çeker. Başta cinsel dürtüden, kişisel çıkardan vazgeçip genel iyilik için çalışırsa, bu dünya iradesini kırar. Bedenini sadece ayakta tutacak kadar besler, yaşam iradesini yenmek için oruç tutar hatta daha fazlasını tutar. Bir nevi bedenini cezalandırır. Taa ki ölüm kapısını çalana kadar. İşte burası artık kurtuluştur.¹²²

Aziz ya da aziz olma yolunda ilerleyen, yol kateden kişi dünyada kimsenin olmadığı kadar özgürdür. Ve kimsenin haz almadığı kadar haz alır. Fakat bu, hayatla bağlarını koparmış birinin zevkidir.

Schopenhauer'ın felsefesine dünyanın kocaman bir yanılgı, sonunda hiçlik olduğu düşüncesi gözüyle bakanlar olabilir. Fakat tam olarak öyle değildir. Schopenhauer'ın felsefesinin belirsiz olduğu mutlaktır. Yine de onun anlatmaya çalıştığı, hiçlik diye bahsedilen yerin içinde bu dünyadan hiçbir şey olmadığıdır. O, bunu sönme anlamına gelen Nirvana'ya ulaşma durumuyla açıklar. Orada doğum, yaşlılık, hastalık ve ölüm yoktur. Nirvana'ya ulaşmaktan kastı budur.

Bizim bütün bilgimiz, bilebileceğimiz her şey akıl sınırlarımız dahilinde buraya aittir, bu dünya hakkındadır. Yaşama iradesi sona erdiğinde kendisi de sona erer. Fakat Schopenhauer'ın Nirvana'sı da gerçektir. Bunu tam olarak belirtmese de üstü örtük biçimde anlaşılır ki fenomenlerin ardındaki bir gerçekliktir Nirvana'ya ulaşmak.

İrade, bu dünyadan doğmaz fakat sadece burada görünür. Bu dünya ise uyanmamız gereken kabusa benzer bir rüyadır. Öte yandan irade, görünenin ötesinde daha esrarlı bir derinliğe sahiptir.

Schopenhauer'a göre hiçlik görecelidir. Her şey, bakış açımıza bağlıdır.¹²³ Hiçbir şey, bir şeyin karşıtıdır. Eğer bu dünya bizim için bir şeyse, bu dünyanın olumsuzluğu hiçbir şeydir. Fakat biz bu dünyayı yadsırsak o zaman bu dünyanın kendisi

¹²¹ Arthur Schopenhauer, *Din Üzerine*, s. 202.

¹²² *Age.*, s. 206.

¹²³ *Age.*, s. 213.

hiçbir şey olur, her şey bu yaşama iradesinin tezahürüdür ve irade gittiğinde her şey gibi o da gider.¹²⁴

Yine Schopenhauer'a göre Nirvana durumu felsefi açıdan tasvir edilemez, sadece tecrübe edilebilir. Bu da bireyseldir, ifade edilemez ve aktarılamaz. Bu kişi de kendinden geçme, esrime, aydınlanma, Tanrı ile birleşme olarak kendini gösterir.

Schopenhauer için kötümserlik, dünyanın bizi mutlu edecek şekilde tanzim edilmediği yönündedir. Mutluluk, yaşamın amacı değildir. Doğuştan getirilen tek bir hata vardır o da, bu dünyada mutlu olmak için bulunduğumuzdur. Hayat herkese ıstıraplarıyla farklı dersler verir. Schopenhauer'ın gözünde hayat zevk değil, yaşanması, yerine getirilmesi gereken bir görevdir. Biz, kurtarılmak için buradayız. İhtiyaç ya da arzularımızı doyumak için değil, yani mutlu olmak için değil.

İstırap, doğru bir şekilde ele alındığında, bir arınma vasıtasıdır. Bu dünyadaki çekeklerimizi çekip, bedellerimizi ödeyip, kurtuluşa giden yolda çektiğimiz çiledir. Ölüm, hayatın bu kısalığı içinde bir amaç için araçtır. Schopenhauer ölümü teleolojik bir boyutta ele alır.¹²⁵ Eğer biz her anlamda *olmuş* bireyler olsaydık, ölüm de olmazdı. Demek ki eksikiz ki ölüm bizi tamamlayacak. İyi insanlar için bir kurtuluş olacak. Bir nevi özgürlüğün kapısı olacak. Ölünceye dek özgürlüğü asla bilemeyeceğiz ve her iyi insanın ölümü genellikle huzurlu, sükunet içinde olacaktır. Bundan daha fazlası yani neşeli, bile isteye ölüm ise yalnızca azizlerin ayrıcalığı olacaktır.¹²⁶

2.2.2. İrade ve Ölüm İlişkisi

Dünyanın hamuru nedir dendiğinde Schopenhauer buna, irade der. İrade sadece soyut değil, somuttur aynı zamanda. Çünkü iradenin bedenimizle de bir bağı vardır. İradeyi biliriz çünkü bedenimizle özdeşdir. 'Bedenim ve iradem aynı şeydir'.¹²⁷

Schopenhauer felsefesinde irade kavramıyla bilgi edinen, öğrenen bir varlıktan ziyade insanın isteyen bir varlık olduğu anlayışı ortaya çıkıyor.

¹²⁴ Arthur Schopenhauer, *Din Üzerine*, s.169.

¹²⁵ *Age.*, s. 215.

¹²⁶ *Age.*, s. 216.

¹²⁷ Arthur Schopenhauer, *Toplu Eserleri, Cilt I*, Çev. Göksu Birol, Dorlion Yay, İstanbul, 2019, s. 146.

Schopenhauer'a göre insanın kendi hakkındaki ilk bilgisi, kendisinin 'isteyen' bir varlık olduğu bilgisidir.¹²⁸

Schopenhauer'ın felsefesi insan merkezli olmakla birlikte bir irade felsefesidir. Kant'ta da olduğu gibi '*kendinde olan şey*'i, irade kavramıyla açıklar. Her şeyin kökeninde irade bulunur. İrade, her canlıda bulunan yaşama isteğidir. İrade varlığın ve insanın en iç özüdür.

İnsan doğası gereği ister. Öyle ister ki acı çektiğini ve daha da çekeceğini bile bile bu dünya hayatında kalmayı ister. Ölümün bir gün kapısını çalacağını bile bile delice yaşamak ister. Oysa ki ölüm kurtuluştur. Fakat insanın içindeki o sonsuz yaşama isteği iradeden gelir. Dünyada acıyla, ıstırapla boğuşacağını, çilesini dolduracağını bilir fakat yine de ölümden kaçır, yaşamayı ister. İnsan bunu doğası gereği, irade kaynaklı yapar. Tıpkı içindeki ölüm korkusunun da doğuştan gelmesi gibi.

2.2.3. Ölüm Korkusu

Schopenhauer'a göre ölüm korkusunun temel nedeni, bilincin yok olacağı düşüncesidir. Bu düşüncenin, yaşama istenci metafiziğiyle yenilebileceği üzerinde durur.

Dünyaya gelen her varlığın beraberinde getirdiği ölüm korkusu, Schopenhauer'a göre bu korkuyu haklı kılan rasyonel bir dayanağımızın olmasından değil, *yaşama isteğinin* kendini açığa vurmasından kaynaklanır. İnsandaki önlenemez yaşama isteği, hayatın her anında kendini gösterir.

Genel olarak dinler ve felsefi sistemler ölüm korkusunu dindirmeye yöneliktir.¹²⁹ İnsan, soyut düşünebilme yetisi sebebiyle kendisinin ölümünü yani eninde sonunda öleceğini bilir ve ölüm korkusunu içinde taşır. Bu korku tüm canlılarda mevcuttur. Tüm canlılar yok oluştan kurtulmaya çalışır ve bunun sebebi de yaşama istenci (will-to-live) dir. Ölüm karşısında kazanılmak istenen bir zaman vardır. İnsan da hayvan da içlerindeki yaşama istencinden dolayı yaşama sıkı sıkıya bağlanmak ister. Ölümden korkmak için, ölümün bilgisine gerek yoktur. İnsan,

¹²⁸ Veyssel Atayman, *Var Olmanın Acısı*, Donkişot Yay, İstanbul 1. Baskı, s. 70.

¹²⁹ Schopenhauer, *The World as Will and Representation Volume II*, s. 463.

ölümü bilmemesine rağmen ölümden korkar. Bu akılla kavranan bir şey değildir, doğuştan gelir.

Yaşama istenci ölümden korkmamıza sebep olurken us ya da düşünce bunun olağan olduğunu, acı dolu bu hayattan kurtuluş olduğunu söyler. Bu iki güç birbiriyle savaş halindedir. Fakat insanların çoğu ölüm korkusundan kendini alamamaktadır. Schopenhauer'a göre ölüm korkusunun tek nedeni, bilincin yok olacağı düşüncesidir. Dünyaya gelmeden öncesini nasıl bilmiyorsak sonrasını da bilemeyiz. Bilinç, ölüm anında kaybolur ve sonrasında da bilinçlilik hali söz konusu olmaz. Bu nedenledir ki insan, ölümden korkmamalıdır. Ölüm anı gelene kadar ıstıraplarıyla boğuşmalıdır. Aksi olsaydı, insanlar hep haz içinde olsaydı bu durumda intihar kaçınılmaz olurdu. Oysa istenilen, ölüm değildir. Hayatın ıstıraplarıyla boğuşurken bu acıların bir gün ölümle bitecek olmasını düşünmektir. İnsanın içinde ölüm korkusu olmasaydı yaşadığı sıkıntılar karşısında kolayca intiharı seçerdi. İşte burada temel çelişki vardır; ıstırapla dolu bir dünya, buna rağmen yaşama duyulan bağlılık, sonunda ölüm ama ölümden duyulan doğal bir korku.

*'Hamlet'in dünyaca ünlü monoloğunun temeldeki savı şöyledir: durumumuz o kadar acınasıdır ki tam bir var olmayış (hiç varolmamış olmak) kesinlikle tercih edilir olandır. Şimdi eğer intihar bize bunu (tam var-olmayışı) sunsaydı, 'olmak ya da olmamak' alternatifi sözcüklerin tam anlamıyla karşımızda duruyor olurdu, o son derece istenen bir son olarak kayıtsız şartsız seçilebilirdi. Gelgelelim, içimizde bunun böyle olmadığını, bunun şeylerin sonu olmadığını, ölümün mutlak bir yok oluş olmadığını söyleyen bir şey vardır.'*¹³⁰ Bu yok oluş sadece gözle görünendir. Bedenin çürüyüp gitmesidir. Mutlak bir yok oluş söz konusu değildir, o halde ölüm korkusu anlamsızdır.

Felsefi açıdan düşünemeyen insan ölümden korkar fakat bu korku hayvanlardaki gibi koşulsuz değildir. Aynı zamanda hayatın acı ve ıstırap çekmek olduğunu anlayınca intiharı da seçmez.¹³¹

Filozof olan, ölümle barışık olmalı, ondan korkmamalıdır. Bunu da usun gücüyle yapabilir. Schopenhauer burada iki çıkış yolu önerir: İntihar sadece basit bir

¹³⁰ Arthur Schopenhauer, *The World as Will and Representation Volume I*, s. 324.

¹³¹ Deniz Soysal, 'Schopenhauer'da Ölüm ve Ölüm Korkusu Üzerine', *Dört Öge-* Yıl 4-Sayı 8- Ekim 2015 s.120.

acıyı dindireceğinden seçilmemelidir, kişi yaşamak zorundadır. Diğeri ise İstencin inkarıyla mümkündür. Bu da kahramanca bir yaşam demektir. Diğeri bir yaşam türü ise tüm hazlardan elini etiğini çeken azizin ya da münzevinin yaşamıdır. Bu da kahramanca bir yaşamdır. Schopenhauer'a göre insanın elde edebileceğinin en iyisi, mutlu bir yaşam mümkün olmadığına göre, en iyisi kahramanca bir yaşamdır.¹³²

2.3. Ölümsüzlük

İnsanoğlunun üzerinde en fazla düşündüğü konulardan biri ölümdür. Bunun nedeni de ölümün bilinçli bir şekilde tecrübe edilememesidir.¹³³ Ölümsüzlük, kelime anlamı itibariyle yaşamın hiç sona ermeyen sürekli varoluşu, hayatın ölümden sonra da devam etmesi durumu olarak tanımlanabilir.¹³⁴ Ölümün, insanlar için son durak olmadığı, yeni bir yolculuğun başlangıcı olduğu ve ölümden sonra da insanın varolmaya devam ettiğini kabul etmek ölümsüzlük düşüncesiyle örtüşür.

İnsandaki yaşama arzusu, ebediyet umudu¹³⁵ ölümsüzlük isteğini çağrıştırır. İnsan, dünyaya gözlerini kapamamayı, sahip olduklarını bu dünyada bırakmamayı ister. Ölümü, korkunç son olarak görür. Aslında burada insanı ilgilendiren asıl mesele, öldükten sonra bilincimizin başına neler geleceği sorunudur.¹³⁶

İnsan, yok olmaktan kurtulup var olmaya devam edebilmek uğruna bu dünyada her türlü işkenceye¹³⁷ katlanmayı göze alır. Hatta yok olmaktansa cehennemde yanmayı dahi, *hiç olmaya* tercih edebilir. İnsan, bilincine ne olacağı endişesi ve bu karanlık arada kalmışlık düşüncesiyle, hayattan daha berbat bir şey olmadığını düşünebilir.¹³⁸

Ölümsüzlük, herkes için aynı anlamlar ifade etmeyebilir. Kimisi ölümden sonra bir hayatın varlığına inanırken, kimisi buna inanmamayı, ya da ölümsüzlüğe farklı açıdan bakmayı tercih edebilir. Nitekim Schopenhauer da ölümsüzlük kavramına, ölümden sonra bir hayatın varlığı anlamını yüklemeyiz. Hatta

¹³² Arthur Schopenhauer, *Parerge and Paralipomena Volume II*, New York: Oxford University Press, 2000, s. 322.

¹³³ Hasan Özalp, Ruh ve Ölüm: Mead Tartışmaları Üzerine, *Gök Medrese İlahiyat Araştırmaları 2/ Ruh Ölüm ve Ötesi*, Ed. Hasan Özalp, Abdullah Pakoğlu, Aşiyen Kitap, İstanbul, 2019, s. 9.

¹³⁴ Ahmet Cevizci, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, s. 305.

¹³⁵ Turan Koç, *Ölümsüzlük Düşüncesi*, İz yayıncılık, İstanbul, 1991, s. 9.

¹³⁶ H.H. Titus, *Living Issues in Philosophy*, New York, 1970, s. 452.

¹³⁷ A. Seth Pringle-Pattison, *The Idea of Immortality*, Oxford, 1922, s. 131.

¹³⁸ Miguel de Unamuno, *Yaşamın Trajik Duygusu*, Çev. Osman Derinsu, İstanbul, 1986, s. 20-24-50.

Schopenhauer, ölümsüzlük kavramı yerine ‘yok edilemezlik’ kavramını kullanmayı yeğler. Schopenhauer’a göre ölümden sonra bir hayat yoktur. İnsan, öldüğünde bilinci kaybolup, bedeni çürüyecektir. Bedenin ölümü ile birlikte bilinç de son bulur.¹³⁹ Dolayısıyla, ölümsüzlük gibi bir durum söz konusu değildir. Bilinç kayb olduğu andan itibaren insanın artık nerede ve ne şekilde olduğunun bir önemi olmayacaktır. İnsan öncesini bilmediği gibi sonrası hakkında da bir şey bilmeyecektir. Ve bu bir, hiçlik halidir. Schopenhauer’ın yok edilemezlikten kastı, insan idesi, yaşama döngüsüdür. Tek tek bireyler ölse dahi, sürekli doğumlarla başka insanlar başka bedenlerde hayat denilen süreçte yaşamaya devam eder.

İnsanda ölümsüzlük duygusu, kendini şu sorularla gösterir: *Nerden geldim? Neyim? Nereye gidiyorum? Tüm planlarım, işlerim, ben ölünce yarım mı kalacak? Her şeyi ölüme mi teslim edeceğim?*¹⁴⁰ soruları ve buna karşılık beklenen cevaplar ölüm korkusunu ve ölümsüz olma arzusunu içinde barındırır. Bu sorulara kimi felsefeyle kimi dinle cevap bulmaya çalışır. Hangi yoldan gidilirse gidilsin ölüm gerçeği karşısında tüm yollar aynı kapıya çıkacaktır. Schopenhauer açısından ise ölüm, canlı organizmaların sonudur fakat gerçek varlık ve yaşama idesi ölümden etkilenmez.

2.3.1. Ölüm ve Onun Hakiki Varlığımızın Yok Edilemezliğiyle İlişkisi Üzerine

Felsefe, ölümden esinlenir. Ölüm, felsefe için ilham perisidir. Sokrates’te felsefeyi ölüme hazırlık olarak tarif etmişti. Ölüm olmasaydı felsefe yapmak pek mümkün olmazdı.¹⁴¹ Nitekim insanların, ölümü soğukkanlılıkla karşılamasına din veya felsefe yardımcı olabilir.

Ölüm başa gelebilecek en büyük kötülüktür. Tabiatın dilinde ölüm, yok oluşturu. Ölümün ciddi bir mesele oluşu, hayatın şaka olmamasından da anlaşılabilir.

Ölüm korkusu her türlü bilgidен bağımsızdır.¹⁴² Çünkü hayvanlar da ölümden korkarlar fakat ölümü bilmezler. Doğan her canlı dünyaya gelişinde beraberinde bu korkuyu da getirir. Hayvanların kendilerini ve fazlaca yavrularını tehlikeden koruma

¹³⁹ Turan Koç, *Ölümsüzlük Düşüncesi*, s. 11.

¹⁴⁰ *Age.*, s. 10.

¹⁴¹ Arthur Schopenhauer, *The World as Will and Representation Volume II*, New York: Dover Publications, 1969, s. 463.

¹⁴² Schopenhauer, *Ölümün Anlamı*, Çev. Ahmet Aydoğan, Say Yay., İstanbul, 2016, s. 53.

çabaları acıdan kaçmak değil, ölüm korkusudur. Bu, hayvandaki yaşama iradesinden başka bir şey değildir. İnsan da doğası gereği böyledir. En büyük korku ölüm korkusudur. Hiçbir şey infazdan daha korkunç değildir. Bu hayata, sıkı sıkıya bağlılık akıl dışıdır. Fakat bu da varlığımızın kendi başına yaşama iradesinden kaynaklanır.

Ruhun ölümsüzlüğü dendiğinde daha iyi bir dünya umudu¹⁴³ için içine girince, bu mevcut dünyanın çokta iyi olmadığını gösterir. Ben doğmazdan evvel sınırsız bir zaman akıp gitti. Bu süre içinde ben neydim? Metafizik açıdan buna 'Ben her zaman bendim' diyebiliriz.¹⁴⁴

Varoluşun sona ermesi bizi varolmamış olmak kadar az rahatsız etmelidir.¹⁴⁵ Ölümden korkmak için kesinlikle hiçbir sebep yoktur. Bizim için ölümü korkunç hale getiren şey organizmanın yok oluşudur. Ölüm, öznel bakımdan bilinci ilgilendirir. Ölüm, beyin etkinliğinin sona erdiği, bilincin kaybolduğu andır. Ölümün, organizmanın bütün parçalarına yayılması ölümden sonra gerçekleşir. Ölüm, uykunun kardeşiye, bayılma da onun ikiz kardeşidir.¹⁴⁶ Öyle ki, kaza sonucu ölüm, tahmin ettiğimiz kadar çok acı vermez. Çünkü derin yaralar bile bir süre geçtikten sonra hissedilmez. Eğer ölümcül ise bunun anlaşılmasından kısa bir süre önce bilinç kaybolacaktır. Suda, asılarak ya da kömür dumanıyla bilincini kaybedenler de bunun acısız, sancısız gerçekleştiğini söyler. Ve son olarak doğal nedenlerle ölüm, yaşlılıkla, ötenazi yoluyla ölüm bile varoluştan hissedilmez bir tarzda çıkıştır. Yaşlılıkta arzular artık eskisi gibi değildir. Renkler soluk görünür hatta hatıralar bile neredeyse hatırlanamayacak dereceye gelir. Aslında bakıldığında bunlar da ölümdür. Geriye ölümün yok edeceği ne kalmıştır ki? Bir gün uyuklaması onun son uykusu olur. Hayatın sürdürülmesinin metafizik temeli olsa da çabaya da bağlıdır. Organizma beynin faaliyetlerini askıya alarak, belli salgıları azaltarak, nabızı yavaşlatarak, vücut ısısını düşürerek her gece bizi ölüme hazırlar.¹⁴⁷ Çoğu ölmüş kimsenin yüzündeki o hoşnut ifade de belki bunun da payı vardır. Ölüm anı, genel olarak kötü bir kabustan uyanış anına benzetilebilir.

¹⁴³ Schopenhauer, *Ölümün Anlamı*, s. 56.

¹⁴⁴ *Age.*, s.57.

¹⁴⁵ *Age.*, s.58.

¹⁴⁶ *Age.*, s.59.

¹⁴⁷ *Age.*, s.60.

Ölüm, bir felaket olamaz. Öyle ki çoğu zaman bir dost ve istenen bir şeydir. Hayatın olumsuz yanlarından, şifasız hastalıktan, tesellisi olmayan kederden mustarip herkes tabiatın rahmine geri dönüşü, kendilerine bir çıkış yolu, son çare olarak görürler.¹⁴⁸

Bir cesetle karşılaştığımızda, organizmanın bütün sistemlerinin durduğunu, işleyişinin sona ermiş olduğunu görürüz. Burada yok olan görünüştür, öz kalır. Öze hiçbir şey olmaz. Bireyin hayatta kalması da ölmesi de birdir. Aslında biz kendimiz tabiatız. Bir anne, çocuğunu dışarıya, tehlikenin içine kaygısız salıyorsa, güvendiği bir şey vardır. Çünkü bilir ki kendi döl yatağına dönecektir. Yani her şey aslında özüne dönecektir. Doğum ve ölüm birbirini hiç durmamacasına takip eder. Hayatta, ölümden en önemsiz kazalara bağlıdır ve insanın kısacık hayatı vardır. İnorganik şeyler bile çok daha aşağıda yer almalarına rağmen bizden uzun ömürlüdür. Böyle sürekli ortaya çıkış ve kayboluş, şeylerin köküne dokunmaz. Sadece görünüş etkilenir. Ölümü yok oluş olarak görüp, ondan korkanlar dar kafalıdır.¹⁴⁹ Aksine ölüm bir yok oluş değil, tam anlamıyla bir kurtuluştur. Bu dünyadaki her şey geçici hevesten başka bir şey değildir. Schopenhauer'ın da dediği gibi, dar kafalılar mutluluğu dünyada arar, ölmekten ise çıldırmasıya korkar. Oysa daha geniş bir çerçeveden bakılsa, ölümün korkulacak bir şey olmadığı anlaşılabilir. Sakin ve dingin o hiçlik durumuna dönmekten korkmak yersizdir.

Doğanın hakiki simgesi dairedir.¹⁵⁰ Çünkü o, yinelenmeyi ifade eder. Doğumdan ölüme kadar bir döngü vardır. Sonbaharda böcekleri gözleriz, kış uykusuna yatma hazırlığında olanların yataklarını nasıl hazırladıklarını gözleriz. Bir başkasının bahara dinç uyanmak için nasıl koza ördüğünü. Bu bize tabiatın ölümsüzlük öğretisini gösterir. Uyku ve ölüm arasında köklü bir farkın olmadığını da.¹⁵¹

Zamana, ölüme ve bozulmaya rağmen hepimiz hayattayız ve varız. Akşam gördüğümüz sinek sabahta uçuyorsa, insan türü de var olmaya devam ediyorsa, kaybolan görünüştür, öz kalır.

¹⁴⁸ Arthur Schopenhauer, *Ölümün Anlamı*, s. 61.

¹⁴⁹ *Age.*, s.70.

¹⁵⁰ *Age.*, s.74.

¹⁵¹ *Age.*, s.74.

Yaşama iradesi doğum sancıları ve ölümün aracılığıyla nesnelleşir. Bizim bizatihi varlığımız zamanın akışından ve nesillerin ortadan kaybolmasından etkilenmemiştir. Her gece uyumamız şartıyla gün boyu uyanık kalıyoruz. Canlı faaliyetlerinin askıya alınması uyku, organik faaliyetlerin kesintiye uğraması, bitmesi ise ölümdür.¹⁵²

Ölüm, gelmeden yaşanan hayat süresi içinde, tüm canlılar yaşamının gereklerine uygun olarak davranırlar. Ürerler, ihtiyaçlarını giderirler, pek çok yaşamsal faaliyet sayılabilir. Yaşam döngüsü içinde anne-baba sıfatlarını alan insanlar, kendileri ölseler bile kalıtsal özellikleri çocuklarını geçmiştir ve çocuklarında bu özellikler yaşamaya devam eder. Ebeveynin ayırt edici özelliklerinin tümü, çocuklarında yeniden ortaya çıkar ve böylece ölüm aşılmış olur.¹⁵³ Bu açıdan bakıldığında ölümü aşmanın en güzel hali, bu olabilir.

Yaşam-ölüm döngüsü yalnızca insanlar için değil, diğer canlılar için de geçerlidir. Nitekim Schopenhauer, şuan bahçede oynayan kedinin aynısı olduğunu söylediğinde ona çılgın gözüyle bakılacağını düşünür.¹⁵⁴ Burada anlatmak istediği iradenin, türün devamıyla ilgilendiğidir. Yine başka bir örnekte, köpeğinize bakın, der. Onun hayat sırası gelmezden evvel binlerce köpeğin ölmesi gerekmiştir. Fakat burada ölen köpek ideası değildir. İdea, bütün bu ölümlerden zerre etkilenmemiştir. Ölüm, bireyleri ne kadar yok ediyorsa, doğum da yenilerini ona nazaran vücuda getiriyor. Fakat bu işin zahiri tarafına yönelik tecrübi bir açıklamadır. Ne yazık ki meselenin metafizik tarafına bu kadar kolay ulaşamıyoruz.¹⁵⁵

İnsanın en iç varlığı türdedir. Yaşama iradesinin kökü bireyde değil, türdedir. Yaşama iradesi kendisini bireye, açlık ve ölüm korkusu, türe ise cinsel dürtü olarak kendini gösterir. Doğa, türü muhafaza eder. Bireylerin yok olmasına kayıtsız kalır.¹⁵⁶

Öte yandan dünya ile uyum içerisindeyiz. Onun iç özü bizim irademiz, fenomenal görünüşü ise bizim tasavvurumuzdur.¹⁵⁷

İnsanın doğumunu mutlak başlangıç olarak gören birisi ölümünü de mutlak sonu olarak görür. Herkes kendini ancak doğmamış olarak düşündüğü kadarıyla

¹⁵² Arthur Schopenhauer, *Ölümün Anlamı*, s. 78.

¹⁵³ *Age.*, s. 80.

¹⁵⁴ *Age.*, s. 82.

¹⁵⁵ *Age.*, s. 84.

¹⁵⁶ *Age.*, s. 86.

¹⁵⁷ *Age.*, s. 88.

ölümsüz olarak düşünebilir. Gerçek özü itibariyle doğum neyse ölüm de odur. İnsanın yoktan yaratıldığı varsayımı zorunlu olarak ölümün onun için mutlak son olduğu varsayımına götürür. Bu bakımdan Eski Ahit gayet tutarlıdır. Çünkü hiçbir ölümsüzlük öğretisi böyle bir yoktan yaratmaya uygun değildir. Bununla beraber Brahman ve Buda dini de ölümden sonra devam eden varoluşa inanarak, önceki varoluşun günahlarının cezasını çekmek için ölümden önceki varoluşu da kabul ederler.

Varoluşunu tesadüften ibaret tasavvur eden kimse, onu ölümlle kaybetmekten korkacaktır. Varoluşunun zorunluluğa dayandığını anlayan kimse ise onun bütün zamanlarda etkin olduğunu bilecektir.¹⁵⁸

Var olmanın sona ermesi fenomen olarak insan için kullanılabilir. Tecrübi bilgi ölümü, varoluşun sonu olarak gösterir. Kişinin sonu başlangıcı kadar gerçektir ve ölümden önce var olmadığımız anlamda ölümden sonra da var olmayacağız. Fakat doğumla meydana gelenden fazlasının, ölümlle yok olması mümkün değildir. Tecrübi bilgi bize sadece fenomenleri sunar. Oluş- bozuluştan fenomenler etkilenir, kendinde şey etkilenmez.¹⁵⁹

Schopenhauer felsefesinin temel ayırt edici özelliği olan irade ve bilgi arasındaki keskin ayırım, ilkinin önceliği ve üstünlüğü ile birlikte, bu sebeple kendisini çok farklı biçimlerde gösteren ve her bilinçte yeniden ortaya çıkan çelişki için bir anahtardan ibarettir. Bu çelişki ölümün sonumuz olduğu, ama yinede ölümsüz ve yok edilemez olmamız gerektiğidir. Zihin, ikincil fenomendir ve varlığını beyne borçludur. Dolayısıyla onunla birlikte başlar ve sona erer.¹⁶⁰ Bilinç, ölümlle birlikte kaybolur fakat hayat ilkesi değildir. Bu sebeptendir ki emin olduğumuz bir his, herkese kendisinde asla yok olmayan bir şeyin olduğunu söyler. Hatta eski anılarımızın tazeliği, canlılığı, yaşlanmayan, değişmeden kalan bir şeyin olduğunun delilidir. Fakat biz bu yok olmayan unsurun ne olduğunu net bir şekilde göremiyoruz. Bu, bilincin bir parçası olarak görünen iradedir. Biz bunun fenomenal görünüşünün ötesine geçemeyiz. Çünkü bilincin ötesine geçmekten mahrumuz. Bu

¹⁵⁸ Arthur Schopenhauer, *Ölümün Anlamı*, s. 92.

¹⁵⁹ *Age.*, s. 103.

¹⁶⁰ *Age.*, s. 104.

sebepden onun ne olabileceğini, mutlak olarak bizatihi ne olduğu sorusuna cevap veremeyiz.¹⁶¹

Hayata bağlılık veya ölüm korkusu bilgiden kaynaklanmaz. Halbuki ölüm korkusunun kökü iradede bulunur. Buradaki irade bilgiden yoksundur, kör bir yaşama iradesidir. Hayata ölüm korkusuyla sınıksız tutunuyoruz. Ölümden etkilenen şey, sadece bilinçtir.

Ölüm ve doğum, iradenin sürekli yenilenmesidir.¹⁶² Kendi başına bu irade sonsuz ve başlangıçsızdır. O, varoluşun cevheridir.¹⁶³ Bilinç, beynin hayatıdır ve ölüm onun sonudur. Hatırlama melekesine sahip olan sadece ölümlü yan ya da formdur, irade ise ölümsüz yan, yani cevherdir. Dolayısıyla bu öğretiyi *palingenesis* (yeniden doğma) sözcüğü, *metempsychosis* (hayat vermek, canlandırmak)'den daha iyi anlatır. Şu halde sürekli yeniden doğumlar, zati itibariyle yok edilmez olan bir iradenin hayat düşlerinin birbirini takip etmesini oluşturur. Buda öğretisi de bu görüşle bağdaşır. Çünkü o, metempsychosis değil, ahlaki bir temel üzerine oturan özel bir polingenesis öğretir. Ve bunu büyük bir düşünce derinliğiyle açıklar.¹⁶⁴

Her zaman her yerde doğumlar ve ölümler, birbirine denk oranda artar ve azalır. Casper bunu çok sayıda ülke ve bölgeden toplanmış kanıtla, kuşkuya mahal vermeyecek şekilde destekler.¹⁶⁵

Her yeni doğan varlık, yeni hayata taze ve neşeli bir şekilde gelir. Fakat hiçbir şey karşılıksız verilmez. O, bu taze hayatının bedelini zayıflatıp bitap düşen bir bedenle yaşlanıp ölerek öder. Ölümle birlikte bu hayat yok olmuş olur fakat bu yeni hayatın içinden çıktığı yok edilemez tohumu içinde barındırır. Bu iki varoluş, bir varlıktır.¹⁶⁶

Ölüm, varoluşumuz için bir ceza olarak düşünülebilir. Bilinmelidir ki o, büyük uyanıştır. Biz aslında var olmaması gereken bir şeyiz, bu sebeple ölüm bunu sonlandırır. Ölüm, bu şahsı ortadan kaldırırken, onun tabiatı yani iradesi bundan böyle başka bireylerde yaşayacaktır. Burada olan ölene olur, yani tecrübi

¹⁶¹ Arthur Schopenhauer, *Ölümün Anlamı*, s .105.

¹⁶² *Age.*, s. 111.

¹⁶³ *Age.*, s. 111.

¹⁶⁴ *Age.*, s. 117.

¹⁶⁵ *Age.*, s. 118.

¹⁶⁶ *Age.*, s. 118.

yaklaşıldığında ben yok oluyorum fakat dünya varlığını sürdürüyor, çıkarımına ulaşırız.

Tüm bunların ötesinde insanın iradesi özgürlükten yoksundur, davranışları zorunluluk içinde gerçekleşir. Yani yaşamaya devam etseydi bile aynı zorunluluk içinde hareketlerine devam edecekti. Fakat ölümle bu bağlar gevşer ve irade tekrar özgür hale gelir.

Ölüm, bireyselliğin tek yanlılığından kurtuluş anıdır.¹⁶⁷ Gerçek özgürlük tam da bu anda gelir ve bu *restitutio in integrum* (daha önceki hale geri döndürmedir). İşte ölenlerin yüzündeki o huzurlu ifade de sanki burada gizlidir. Kural dahilinde iyi bir kişinin ölümü rahat ve huzur içinde gerçekleşir.¹⁶⁸ Severek ve isteyerek ölmek isteyen, kişiliğinin sürmesine ihtiyaç duymaz, bile isteye varoluşu terk eder, hiçliği ister. Çünkü bizim varoluşumuz hiçliktir. Buda dininde bu varoluşun adı Nirvana'dır. Yani ıstıraptan kurtulma, sönme, sükuna erme olayıdır.¹⁶⁹

Genel olarak Schopenhauer'da ölüm ve ölümsüzlük meselesi, onun felsefesinin en zayıf halkalarından biridir. Bu, onun *kendinde şey* ve mahiyeti hakkındaki görüş ve düşüncelerinin bir sonucudur.¹⁷⁰

2.3.2. Ölümsüzlüğü İstemenin Saçmalığı

Ruhun ölümsüzlüğünü istemek demek, daha iyi bir dünya düşüncesine sahip olmak demektir. Bu düşünce şu an içinde yaşanan dünyanın değersiz olduğu anlamına gelir. Buna rağmen yine de ölümden sonraki durumumuzun ne olacağı problemi, ölümden önceki varlığımızın ne olduğu konusundan defalarca kez fazla tartışılmış ve konu edilmiştir.

Schopenhauer, benim olmadığım hayattan sonraki sonsuzluk, benim olmadığım hayattan önceki sonsuzluktan daha korku verici olamaz diyerek, bu konudaki tavrını açıkça ortaya koymuştur. Artık var olmayacağımız için yas tutmak en az henüz var olmadığımız zaman için yas tutmak kadar saçmadır. Varlığımızla doldurmadığımız zamanın, geçmişinde veya geleceğinde olmanın bir önemi yoktur.

¹⁶⁷ Arthur Schopenhauer, *Ölümün Anlamı*, s.126.

¹⁶⁸ *Age.*, s.126.

¹⁶⁹ *Age.*, s.127.

¹⁷⁰ *Age.*, s.116.

Var olmayışı kötülük olarak görmek saçmadır. Çünkü iyilik gibi kötülük de var olmayı şart koşar, yani bilinçli olmayı. Schopenhauer'a göre bilinç yoksa ortada kötülük de yoktur. Bu açıdan bakıldığında Schopenhauer'a göre ölümden korkmak için hiçbir sebep yoktur. Çünkü bilinç, bilme esasına dayanmaktadır. Üstelik ölümden korkan da benliğin bilen tarafı değildir. Bu hayata sıkı sıkıya tutunan kör bir yaşama istemidir. Hayattaki en büyük korku, ölüm korkusudur.¹⁷¹ Dünya hayatından bakınca bu, doğru bir şey olarak görülebilir. Çünkü artık sondur, ölüm her şeyin sonunu getirmiştir. Fakat bunu hissettiren kör bir iradedir. Akli başında bir insan, hayatın ıstıraplarıyla boğuşmak yerine ölmeyi tercih eder.

Tüm bu değerlendirmeler gösteriyor ki ölümden korkmamızın nedeni acıdan korkuyor olmamız olamaz. Çünkü acı, ölümün berisinde kalır. Üstelik acılar yüzünden ölüme sığınırız. Ölümden kaçmak için ağır acılara katlanır, ağrılara dayanırız. Eğer ölümden sonraki süreç acı içerseydi o zaman ölümden korkmakta haklı olabilirdik. Fakat o zaman da korkunun nesnesi acı olurdu, ölü olmak değil.

Düşüncelerini ateist bir temele oturtan Schopenhauer'a göre ölüm, kurtuluştur. Ölümden korkmak boşunadır. Nasıl ki var olmadan önceki yaşamı bilmiyorsak, öldükten sonra bir yaşam varsa da bunun için endişe etmemiz yersizdir.

Ölümsüzlüğü istemek aynı yanılgıyı, aynı hatayı tekrar tekrar istemek demektir. Bu dünyaya ıstırap çekmeye gelmiş birinin tüm bu acılara rağmen hala ölümsüzlüğü isteme fikri oldukça saçmadır. Ölüm gibi bir kurtuluşu beklemek ve o anı huzurla karşılamak tebessüm ederek bu ıstırap dünyasından göçmek varken bile isteye ölümsüzlüğü arzulamak beyhude bir çaba ve saçmalıktan öteye geçemez.

¹⁷¹ Arthur Schopenhauer, *Ölümün Anlamı*, s. 53.



SONUÇ

Bu çalışmamızda amacımız Schopenhauer'ın ölüm ve ölümsüzlüğe bakışını onun kötümser düşüncesinden hareketle göstermekti. Schopenhauer'ın karamsar, kötümser ve muğlak görüşleri felsefe tarihinde önemli bir yer tutar. Nitekim hayata ve ölüme bakışı, onun kötümser düşünce yapısında kendini göstermektedir. Çalışmamızda üzerinde durduğumuz ölüm ve ölümsüzlük konusunda; Schopenhauer'ın hayatı boş ve anlamsız görmesi, dünyanın acı ve ıstıraplarla dolu olup, insanın da bu dünyaya çile çekmeye gelmesi, bunların neticesinde ölümü bir kurtuluş olarak görmesi, bu tez çalışmasını incelemeye değer kılmaktadır.

Çalışmamızda dikkat çekici husus olarak nitelendirebileceğimiz ölümsüzlük konusunda Schopenhauer, *yok edilemezlik* tabirini kullanarak, ölüm gibi gerçek bir kurtuluşun karşısında, ölümsüzlük düşüncesini savunmaz ve bunu saçma bulur. Schopenhauer'ın ölümsüzlükten kast ettiği ölümden sonra bir yaşam ya da yeniden dirilme değil, yaşam ve insan idelerinin ölmeyeceği düşüncesidir. Onu bu düşünceye sevk eden de, tek tek bireyler için ölümün söz konusu olmasına rağmen sürekli doğumların devam etmesiyle yaşamın devam etmesidir. Öte yandan ölüm geldiğinde, hakiki kurtuluş gerçekleşmiş olur ve insan artık hiçlik durumuna geçmiş olur. Nitekim bu noktada bilinç yoktur, dolayısıyla da ölümden sonra bir his ya da yaşam söz konusu değildir. Nasıl ki doğumdan önceki varlığımızla ilgili bilgimiz yok ise, öldükten sonra da bize ne olacağını bilemeyiz. Geldiğimiz hiçlik halinden yine hiçlik haline gideriz.

Schopenhauer'a göre ölüm, düğün günü bekler gibi beklenmeli ve mutlulukla karşılanmalıdır. Bu dünyada var olmuş ve hayata geliş amacını idrak etmiş, kendini gerçekleştirmiş her birey ölümün anlamının ve gerçekliğinin farkındadır. Çünkü ölüm bir yok oluş değil, huzurlu ve mutlu bir hiçliğin başlangıcıdır.

Bu çalışmamızda Schopenhauer'ın yaşama, ölüme ve ölümsüzlüğe bakışı, eserlerinden hareketle incelenmiştir. Felsefeye getirdiği kötümser bakış açısıyla felsefe tarihinde önem arz eden Schopenhauer'ın ölüm ve ölümsüzlük düşüncelerini incelediğimiz çalışmamızı belirli bir yere kadar getirmiş bulunmaktayız. Ölümsüzlük konusundaki görüşlerinin daha detaylı veya farklı bakış açılarıyla ele alınabileceği yeni çalışmalara, tezimizin mütevazî bir katkı sağlamasını ümit ediyoruz.



KAYNAKÇA

- ATAYMAN Veysel (2005). *Var olmanın Acısı Schopenhauer Felsefesine Giriş*. İstanbul: Donkişot Yay.
- BOTTON Alain de (2005). *Felsefenin Tesellisi*. (Çev. Banu Tellioglu Altuğ). İstanbul: Sel Yay.
- BRAVO Hamdi, Schopenhauer'da Özgür İrade Sorunu ve Aklın İşlevi, *Düşünbil Dergisi*, 43: s.42-45.
- CEVİZCİ Ahmet (2003). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yay.
- CEVİZCİ Ahmet (2015). *Etik Ahlak Felsefesi*. İstanbul: Say Yay.
- GÜNAY Mustafa Kemal (2008). *Schopenhauer Felsefesi'nde Birey ve Özgürlük Anlayışı*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi.
- KANT Immanuel (1984). *Seçilmiş Yazılar*. (Çev. Nejat Bozkurt). İstanbul: Sentez Yay.
- KAYMAZ Murat (2017). Schopenhauer Felsefesinde Platonik Öğeler, *Felsefe Arşivi*, 47. Sayı, II, 81-97.
- KOÇ Turan (1991). *Ölümsüzlük Düşüncesi*. İstanbul: İz Yay.
- KUÇURADI Ioanna (2006). *Schopenhauer ve İnsan*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- OKUR AKDENİZ Nazlı, "Karamsarlığın Gölgesinde Ölüm ve İnsan: Schopenhauer", (Ed. Hasan Özalp, Abdullah Pakoğlu), *Gök Medrese İlahiyat Araştırmaları 2/ Ruh Ölüm ve Ötesi*, Aşiyen Kitap, İstanbul, 2019, s. 113-127.
- ÖZALP Hasan, "Ruh ve Ölüm: Mead Tartışmaları Üzerine", (Ed. Hasan Özalp, Abdullah Pakoğlu), *Gök Medrese İlahiyat Araştırmaları 2/ Ruh Ölüm ve Ötesi*, Aşiyen Kitap, İstanbul, 2019, s. 9-15.

ÖZKAN Senail (2009). *Schopenhauer Paradokslar Üzerine Raks*. İstanbul: Ötüken Yay.

ÖZLEM Doğan (2014). *Etik*. İstanbul: Notos Kitap.

PATTISON- PRINGLE A. SETH (1922). *The Idea of Immortality*. Oxford: Clarendon Press.

PETERSON, HASKER, REICHENBACH, BASINGER (2015). *Akıl ve İnanç*, İstanbul: Küre Yay.

PLATON (2001). *Timaios*.(Çev.Erol Güney-Lütfi Ay). İstanbul: Cumhuriyet Yay.

ROUSSEAU J.J. (1999). *Yalnız Gezerin Düşlemleri*. İstanbul: Cumhuriyet Yay.

SANS Edouard (2006). *Schopenhauer*. (Çev. Işık Ergüden). Ankara: Dost Yay.

SCHOPENHAUER Arthur (2014). *Hayatın Anlamı*. (Çev. Ahmet Aydoğan). İstanbul: Say Yay.

SCHOPENHAUER Arthur (1903). *On The Fourfold Root of the Principle of Sufficient Reason And on the will in Nature*. (Ts. Karl Hillebrand, George Belland Sons). London.

SCHOPENHAUER Arthur (1965). *On The Bases of Morality*. Ts. E.F.J. Payne. New York.

SCHOPENHAUER Arthur (1966). *The World As Will and Representation Volume I*. New York: Dover Publications.

SCHOPENHAUER Arthur (1969). *The World as Will and Representation Volume II*. New York: Dover Publications.

SCHOPENHAUER Arthur (1985). *Philosophische Vorlesungen Toplu Eserler İçinde 9/10 Cilt*. München: Serie Piper.

SCHOPENHAUER Arthur (2000). *Parerge and Paralipomena Volume II*. New York: Oxford University Press.

- SCHOPENHAUER Arthur (2005). *İsteme ve Tasarım Olarak Dünya*. (Çev. Levent Özşar). Bursa: Biblos Yay.
- SCHOPENHAUER Arthur (2005). *Okumak Yazmak ve Yaşamak Üzerine*. (Çev. Ahmet Aydoğan). İstanbul: Şule Yay.
- SCHOPENHAUER Arthur (2014). *Felsefe Tarihinden Kesitler*. (Çev. Ahmet Aydoğan). İstanbul: Say Yay.
- SCHOPENHAUER Arthur (2014). *Ölüm ve İçsel Doğamızın Yok Edilemezliği İle Olan İlişkisi*. (Çev. Elif Yıldırım). İstanbul: Oda Yay.
- SCHOPENHAUER Arthur (2015). *Din Üzerine*. (Çev. Ahmet Aydoğan). İstanbul: Say Yay.
- SCHOPENHAUER Arthur (2015). *İnsan Doğası Üzerine*. (Çev. Elif Yıldırım). İstanbul: Oda Yay.
- SCHOPENHAUER Arthur (2016). *Aşkın Metafiziği*. (Çev. Turan Erdem). İstanbul: Arya Yay.
- SCHOPENHAUER Arthur (2016). *Hukuk, Ahlak ve Siyaset Üzerine*. (Çev. Ahmet Aydoğan). İstanbul: Say Yay.
- SCHOPENHAUER Arthur (2016). *Ölümün Anlamı*. (Çev. Ahmet Aydoğan). İstanbul: Say Yay.
- SCHOPENHAUER Arthur (2016). *Toplu Eserleri 6, Hukuk, Ahlak ve Siyaset Üzerine*. (Çev. Ahmet Aydoğan) İstanbul: Say Yay.
- SCHOPENHAUER Arthur (2018). *Dünyanın İstirabı Üzerine*. (Çev. Ferhat Jak İçöz). İstanbul: Kafka Kitap.
- SCHOPENHAUER Arthur (2019). *Toplu Eserleri Cilt I*. (Çev. Göksu Birol). İstanbul: Dorlion Yay.
- SOYSAL Deniz (2015). *Schopenhauer'da Ölüm ve ölüm Korkusu Üzerine*. Dört öge-Yıl 4- Sayı 8- Ekim. s. 109-121.

- TANYOL Cahit (1998). *Schopenhauer'da Ahlak Felsefesi*. İstanbul: Gendaş Yay.
- TITUS H. Harold. (1970). *Living Issues in Philisophy*. New York: Van Nostrand Reinhold Co.
- TÜRKYILMAZ Çetin (2003). 'Kant'ta ve Schopenhauer'da Kendinde Şey Kavramı'. Kaygı, *Uludağ Üniversitesi Felsefe Topluluğu Dergisi*, 2: 1-10.
- UNAMUNO de Miguel (1986). *Yaşamının Trajik Duygusu*. (Çev. Osman Derinsu). İstanbul: İnkılap Kitabevi
- WERNER Charles (2000). *Kötülük Problemi*. İstanbul: Kaknüs Yay.
- YILDIRIM Betül. '*Schopenhauer'da Sanat ve Duygu*', Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi. Ankara, 2008.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Nazlı OKUR AKDENİZ
Uyruğu : T.C
Doğum Tarihi ve Yeri : 03.06.1988 SİVAS
e-posta : n.okur88@hotmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi/ Felsefe	2013
Yüksek Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2015	ÖZEL OKUL	Rehber Öğretmen
2017-2018	MEB	İngilizce Öğretmeni
2019-2020	ÖZEL OKUL	Rehber Öğretmen

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı **YÖKDİL (67,50)** **ALES (76,63)**